

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

VPLIV RASTI PLAČ NA INFLACIJO V SLOVENIJI

Ljubljana, maj 2002

TATJANA PAJNKIHAR

IZJAVA

Študentka Tatjana Pajnikihar izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Marjana Senjurja in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	TRG DELA – KLASIČNI IN KEYNESIANSKI MODEL.....	2
2.1	Zaposlenost in brezposelnost	2
2.2	Klasični model trga dela	2
2.2.1	Naravna brezposelnost.....	2
2.2.2	Razmerje cene – realne plače.....	3
2.3	Keynesianski model trga dela in vpliv nepopolne konkurence na plače.....	4
2.3.1	Nepopolnokonkurenčno določanje plač in zaposlenosti.....	4
2.3.2	Cenovno določena realna plača.....	5
2.3.3	Določanje plač in ponudbe dela z vidika sindikatov	6
2.3.4	Pogajalska realna plača.....	7
2.3.5	Ravnotežna neinflatorna stopnja brezposelnosti NAIRU	8
2.3.6	Funkcija nominalnih plač in lepljive plače	9
2.3.7	Razmerje cene – realne plače v keynesianskem modelu	9
3	POVEZAVA BREZPOSELNOSTI, PLAČ IN INFLACIJE V TEORIJI	11
3.1	Phillipsova krivulja.....	11
3.1.1	S pričakovanji razširjena Phillipsova krivulja.....	12
3.2	Povezava med rastjo plač in inflacijo	14
3.2.1	Metoda pribitka.....	15
3.3	Inflacija	15
3.3.1	Definicija, oblike in merjenje inflacije	15
3.3.2	Moderna inflacijska teorija	16
3.3.3	Cene v menjalnem in nemenjalnem sektorju	18
4	TRG DELA, PLAČE IN INFLACIJA V SLOVENIJI	18
4.1	Trg dela v Sloveniji	19
4.2	Plače v Sloveniji.....	21
4.2.1	Ureditev plačnega sistema	21
4.2.2	Usklajevanje izhodiščnih plač in minimalne plače	22
4.2.3	Gibanje plač v Sloveniji v obdobju 1993 – 2001	23
4.3	Gibanje cen in inflacija v Sloveniji	26
4.3.1	Pregled dogajanj na področju inflacije v Sloveniji od osamosvojitve do danes	27
4.3.2	Dinamika inflacije in vpliv rasti plač na rast cen v tranzicijskih gospodarstvih	29
5	EMPIRIČNA ANALIZA	30
5.1	Metodološka pojasnila	30
5.1.1	Definicije uporabljenih spremenljivk	32
5.2	Oblikovanje modela.....	33
5.2.1	Preverba Phillipsove krivulje.....	34
5.2.2	Oblikovanje modela inflacije.....	36
5.2.3	Vpliv ostalih značilnih dejavnikov na rast cen	38
5.3	Rast plač in rast cen – povezava v menjalnem in nemenjalnem sektorju	39
6	SKLEP.....	41
	LITERATURA.....	43
	VIRI.....	44

1 UVOD

Slovenija je že več kot deset let samostojna država, naše gospodarstvo pa je še vedno v procesu tranzicije. To se kaže v (še vedno) prisotni inflacijski inerciji in tudi rigidnem sistemu trga dela, ki izhaja še iz sistema bivše skupne države. Nefleksibilnost trga dela je eden od vzrokov, da se plače oblikujejo neodvisno od gibanj na trgu dela, predvsem od stopnje brezposelnosti. S sistemom usklajevanja so plače pri nas še vedno močno vezane na rast cen, posledica administrativnega oblikovanja plač pa je lahko tudi povraten vpliv na rast cen, kar preprečuje oziroma otežuje uspešno politiko zniževanja stopnje inflacije.

Temeljito razumevanje mehanizma plače – cene je v ekonomijah osrednje in vzhodne Evrope v tem času pomembno predvsem zaradi tekočih pogajanj o vstopu v Evropsko unijo in zaradi možne sledeče integracije v Evropsko monetarno unijo. Ekonomska teorija o tem, kako so povezane kategorije cen, plač in brezposelnosti, podaja različne razlage. Namen tega diplomskega dela je opisati, kako rast plač v Sloveniji vpliva na inflacijo, in navedena dejstva podpreti z ustreznimi teoretičnimi razlagami, dodatno pa opisane povezave tudi preveriti na podlagi dejanskih podatkov za Slovenijo v obdobju 1993 - 2001.

Podatki kažejo, da so plače v Sloveniji v zadnjem času precej hitro naraščale, predvsem v javnem sektorju, ki ima večinoma storitveni značaj. Poleg tega se še vedno soočamo z dokaj visoko stopnjo inflacije, ki se giblje na ravni malo pod devet odstotkov na letnem povprečju, v primerjavi s povprečno inflacijo Evropske unije. Tudi zaradi priprav na vstop v Evropsko unijo je znižanje inflacije trenutno eden najpomembnejših ciljev ekonomske politike v Sloveniji.

Bruto plače predstavljajo del stroškov podjetja, hkrati pa so dejavnik povpraševanja v narodnem gospodarstvu. Kot element stroškov dela lahko ustvarjajo inflatorne pritiske, saj delavci s pomočjo sindikatov izpogajajo višje nominalne plače, podjetja pa posledično povišajo cene svojih izdelkov oziroma storitev, da zaradi višjega stroška plač ne bi utrpela izgube dobička. Posledica takega zvišanja cen je, da se realne plače ne povečajo, ampak ostanejo na isti ravni, kar sproži nov val zahtev po zvišanju denarnih plač. Na ta način se ustvarja stroškovna inflacija, povzročena s strani plač.

Za razumevanje opisane situacije je potrebno poznati tudi ozadje samega oblikovanja plač. V ekonomski teoriji se te oblikujejo navadno v odvisnosti od stanja na trgu dela, produktivnosti in ravni cen. V Sloveniji so plače s sistemom vsakoletnega usklajevanja močno vezane na rast cen, po drugi strani pa se oblikujejo precej neodvisno od stanja na trgu dela, to je od stopnje brezposelnosti.

V diplomski nalogi sprva povzemam teoretične razlage povezav med kategorijami plač in cen ter brezposelnosti. V nadaljevanju opisujem, kako so se plače in cene gibale v obdobju od začetka samostojnosti Slovenije do danes ter razlagam vpliv rasti plač na rast cen v Sloveniji

in vzroke za takšno povezavo. V poglavju empirične analize skušam na podlagi dejanskih podatkov dodatno pokazati, kako rast plač vpliva na rast cen in kako je rast plač odvisna od gibanj na trgu dela, natančneje od stopnje brezposelnosti. Podajam tudi oceno vpliva rasti plač na rast cen posebej za menjalni in nemenjalni sektor. Rezultat empirične analize so ocenjene ekonometrične enačbe za obdobje 1993 - 2001 in njihova razlaga. Zaradi boljšega razumevanja in zaradi morebitnih pomanjkljivosti pri sestavljanju ocenjevanih enačb je v poglavju empirične analize dodano podpoglavje, ki pojasnjuje teoretično opredelitev proučevanih modelskih enačb.

2 TRG DELA – KLASIČNI IN KEYNESIANSKI MODEL

2.1 Zaposlenost in brezposelnost

Zaposlenost kot eno od osrednjih makroekonomskih vprašanj vsake družbe je pomembna tako z vidika posameznika kot z vidika celotne družbe. Zaposleni je faktor proizvodnje, kar pomeni, da je večja zaposlenost povezana z večjo proizvodnjo, po drugi strani pa zaposleni za delo prejema dohodek, s katerim se preživlja in ga troši. Večina držav si prizadeva za polno zaposlenost za delo sposobnih ljudi. Zaradi teh dejstev brezposelnost predstavlja enega osrednjih makroekonomskih problemov, stopnja brezposelnosti pa se pogosto uporablja kot merilo uspešnosti makroekonomske politike (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

Za potrebe kasnejše analize na tem mestu navajam nekaj opredelitev, povezanih s stopnjo brezposelnosti. Koncept delovne sile N ("labour force") obsega zaposlene (L) in nezaposlene (U). Slovenski pojem za delovno silo je aktivno prebivalstvo: $N = L + U$. Stopnja brezposelnosti (u) izraža odstotni delež brezposelnih oseb v aktivnem prebivalstvu: $u = U/N$ in se navadno navaja v odstotkih. Mednarodni urad za delo (ILO – International Labour Office) brezposelnost opredeljuje kot število ljudi nad določeno starostjo, (1) ki so brez dela, (2) so tekoče na razpolago za delo in (3) iščejo delo v proučevanem razdobju. Da se oseba šteje kot brezposelna, morajo biti izpolnjeni vsi trije pogoji (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

V makroekonomiji zaposlenost in brezposelnost razlagata vsaj dve teoriji: teorija popolnokonkurenčnega trga dela (neoklasična razlaga) in teorija nepopolnokonkurenčnega trga dela (neoklasična razlaga). Ekonomisti pa razlago brezposelnosti in zaposlenosti pogosto povezujejo s plačami.

2.2 Klasični model trga dela

2.2.1 Naravna brezposelnost

V popolnokonkurenčnem trgu dela je brezposelnost pojasnjena s previsokimi realnimi plačami glede na tržno ravnovesno plačo. Model predpostavlja, da je tako stanje možno le

začasno in da se bodo plače hitro prilagodile razmeram na trgu. Prostotržni ekonomisti sicer jemljejo popolnokonkurenčni model kot izhodišče, vendar so ga dopolnili z uvedbo koncepta naravne brezposelnosti, saj z odličnim delovanjem popolnokonkurenčnega trga dela ni mogoče pojasniti dejanskega gibanja brezposelnosti (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

Naravna brezposelnost je stopnja brezposelnosti, ki nastaja zaradi trenj, ob siceršnjem ravnovesju na trgu dela (ob polnozaposlitveni ravni zaposlenosti in produkta). Naravna se imenuje zato, ker ni pojasnjena v modelu, temveč je z vidika modela dana od zunaj, eksogeno. Razlogi za naravno brezposelnost so frikcijska in strukturna brezposelnost ter nepopolnost informacij, torej motnje v delovanju popolnega trga dela. Rešitev za znižanje brezposelnosti v takih razmerah je odstranitev ovir za popolnejše delovanje trga dela, na primer večanje fleksibilnosti trga dela (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

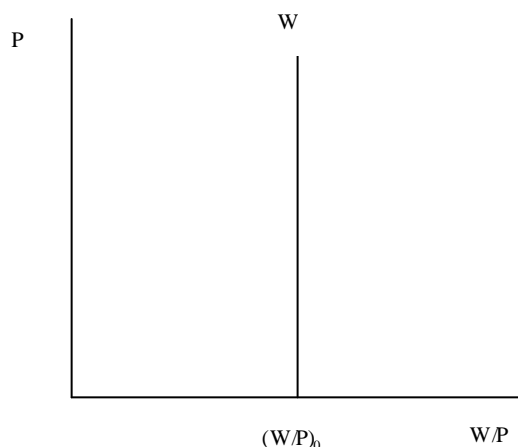
V "čistem" neoklasičnem modelu trga dela, kjer ni brezposelnosti, se lahko zaradi trenj ("frictions") pojavi določena brezposelnost, ki se imenuje **frikcijska brezposelnost**. Trenja nastanejo, ker je trg dela vedno v previranju: nekatera podjetja iščejo nove delavce, druga jih odpuščajo, nekateri delavci želijo le zamenjati delovno mesto in podobno. Da posameznik najde novo pravo delo, je potreben določen čas, med katerim nastaja frikcijska brezposelnost (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

Do brezposelnosti lahko prihaja tudi zaradi neuskkljenosti med strukturo povpraševanja in strukturo ponudbe delovne sile. Neuskkljenost je lahko geografska, ko so potrebe po delavcih v enem kraju, ponudba le-teh pa v drugem, mobilnost delovne sile pa je nezadostna, da bi to neuskkljenost odpravila. Do neuskkljenosti lahko pride tudi med iskano in dejansko usposobljenostjo delavcev, ko gre za tako imenovano **strukturno brezposelnost**. Brezposelnost pa je lahko tudi posledica **nepopolnih informacij** o razpoložljivih delovnih mestih in o ponudbi delavcev, kar pomeni, da je vzrok za brezposelnost neizpolnjevanje vseh predpostavk popolne konkurence na trgu dela (Senjur, 2001, str. 143 – 167).

2.2.2 Razmerje cene – realne plače

Klasični model vedno predpostavlja ravnotežje na trgu dela, realna plača pa je določena s krivuljo ponudbe in krivuljo povpraševanja po delu. Ob spremembi ravni cen P , se realna plača W/P ne spremeni, in sicer zato, ker samo realne plače vplivajo na odločitve porabnikov in proizvajalcev na trgu dela. To pomeni, da ima vsaka sprememba v ravni cen za posledico enako sorazmerno spremembo v nominalnih plačah, da bi realna plača ostala nespremenjena. V klasičnem modelu trga dela torej ni nobene povezave med realnimi plačami in cenami, obstaja pa močna povezava med inflacijo in nominalnimi plačami (enak primer je popolna indeksacija plač). Krivulja cene – realne plače je navpična črta (Senjur, 2001, str. 332 - 333).

Slika 1: Krivulja cene – realne plače v klasičnem modelu

Vir: Senjur, 2001, str. 333.

Takšna oblika krivulje cene – realne plače ima pomembne posledice, in sicer cene hkrati tudi ne vplivajo na zaposlenost in ne na proizvod prek proizvodne funkcije. Klasična krivulja agregatne ponudbe AS je tudi navpična črta (Senjur, 2001, str. 332 – 333).

2.3 Keynesianski model trga dela in vpliv nepopolne konkurence na plače

2.3.1 Nepopolnokonkurenčno določanje plač in zaposlenosti

Keynesianski ekonomisti trdijo, da je trg dela že v osnovi trg nepopolne konkurence in ne prostokonkurenčen trg z morebitnimi motnjami. V modelu nepopolne konkurence se trg dela ne izprazni avtomatsko, temveč je prisoten trajen presežek ponudbe delovne sile. Realne plače niso postavljene na raven, ki bi bila enaka mejnemu proizvodu dela. Podlaga za sestavo enostavnega modela za analizo makroekonomskega obnašanja zaposlenosti, plač in cen so keynesiancem mikroekonomske osnove kolektivnih pogajanj in postavljanja cen v sodobnih industrializiranih gospodarstvih, kjer na eni strani prevladujejo močni sindikati, na drugi strani pa velika podjetja (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

V modelu nepopolne konkurence je raven brezposelnosti odvisna od ravni agregatnega povpraševanja v gospodarstvu. Razlog za to je v dejstvu, da nepopolnokonkurenčno podjetje proizvaja na ravni, kjer mejni produkt dela presega realno plačo in je zato za podjetje, kot odziv na povečano povpraševanje na trgu proizvodov, dobičkonosno povečati proizvodnjo ob pogoju, da sočasno realna plača ostane nespremenjena. Tudi v tem modelu je obseg zaposlenosti oziroma brezposelnosti določen z realno plačo. Ravnovesna realna plača je na eni strani posledica delovanja sindikatov, ki skušajo doseči neko pogajalsko realno plačo, na drugi strani pa posledica delovanja podjetij, ki jim plače pomenijo strošek, in je zato plača odvisna od cene njihovih proizvodov (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

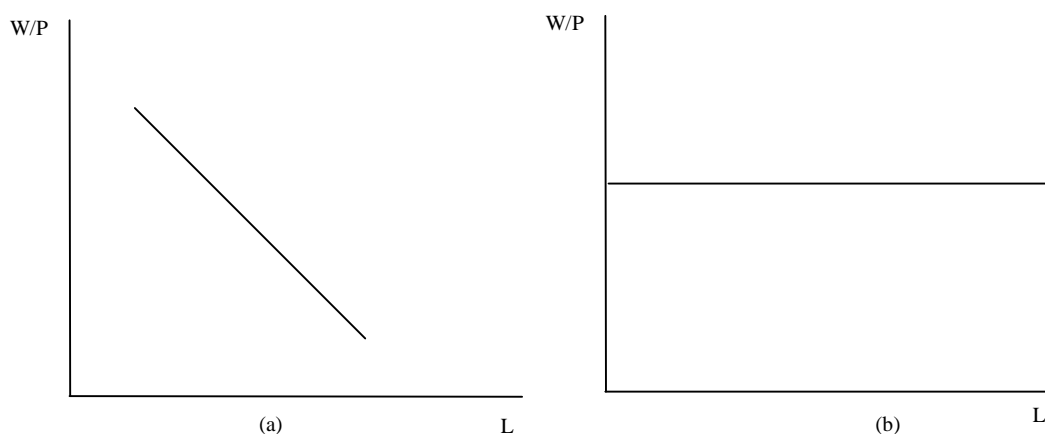
Z uporabo nepopolne konkurence je mogoče izrecno analizirati, kako so določene plače in cene. Plače se določajo bodisi s kolektivnimi pogajanjmi ali pa so rezultat zaposlovalnih

strategij delodajalcev, cene pa v razmerah nepopolne konkurence določajo podjetja ("price setters") po metodi pribitka na stroške dela. To se razlikuje od popolnokonkurenčnih razmer, kjer se ravnovesne plače in cene pojavijo na trgu, delavci in podjetja pa ne odločajo o njih, temveč jih zgolj prevzemajo ("price and wage-takers") (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

2.3.2 Cenovno določena realna plača

Podjetje postavlja cene glede na svoje stroške, ki vsebujejo tudi strošek realne plače. V popolni konkurenci je cenovno določena realna plača ("price determined real wage") enaka krivulji mejnega produkta dela. Glede na to, da mejni produkt upada z večanjem zaposlenosti, tudi realna plača upada z večanjem zaposlenosti (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Slika 2: Krivulja realne plače v razmerah popolne (a) in nepopolne konkurence (b)

Vir: Senjur, 2001, str. 155.

V razmerah nepopolne konkurence pa je cenovno določena realna plača nekoliko drugačna, saj se, kot kaže empirija, cene ne odzivajo znatneje na spremembe v povpraševanju. To pomeni, da je krivulja cenovno določene realne plače precej položna. V makroekonomski analizi se predpostavlja celo, da je vodoravna in torej ni odvisna od ravni zaposlenosti. Ta predpostavka je mogoča, če predvidevamo, da obstaja nezaposlena delovna sila, ki jo je mogoče dodatno zaposliti za isto plačo. Cenovno določena plača se izvede iz cenovne enačbe, oblikovane po metodi pribitka (Senjur, 2001, str. 141 – 167):

$$P = [(1 + z) / q] W$$

$$w^P = W / P = [1 / (1 + z)] q$$

$$W / P = F(q, z)$$

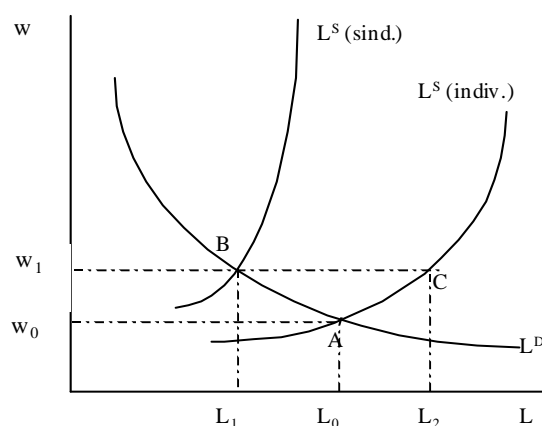
Ob določeni ceni P je cenovno določena realna plača w^P določena s produktivnostjo dela q in razdelitvenim parametrom z , ki določa bruto dobiček. Povečanje realnih plač je torej z vidika podjetja mogoče samo s povečanjem produktivnosti dela, kar je eno od najbolj znanih pravil določanja plač. Realne plače narastejo tudi, če podjetje odstopi del bruto dobička v korist

plač. Gre za znižanje razdelitvenega parametra z . Nominalne plače je končno mogoče povečati, če se povečajo cene proizvodov, ki jih podjetja prodajajo, to pa lahko posledično pripelje do dviga stopnje rasti cen - inflacije (Senjur, 2001, str. 141 – 167).¹

2.3.3 Določanje plač in ponudbe dela z vidika sindikatov

Delojemalci oziroma delavci so ponudniki dela in so organizirani v sindikate, ki se v njihovem imenu pogajajo o realni plači in s tem sooblikujejo krivuljo ponudbe dela. V sindikate se delavci organizirajo zato, ker posameznik nima dovolj velike pogajalske moči v nasprotju z velikim podjetjem. Sindikati imajo dva pglavitna ekonomska cilja: višje realne plače ter večjo trajnost delovnih mest, med katerima poteka izmenjava ("trade-off"). Če bi sindikat vztrajal pri visokih realnih plačah, bi trajnost zaposlitve upadla, če pa bi se sindikati borili le za delovna mesta, bi bile plače nižje (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Slika 3: Trg dela, kjer so prisotni sindikati in krivulja ponujene plače

Vir: Senjur, 2001, str. 158.

Obstoj sindikatov spremeni trg delovne sile. Ob krivulji povpraševanja po delu s strani popolnokonkurenčnih delodajalcev in ob individualni krivulji ponudbe dela, ki ostaneta nespremenjeni, se pojavi nova krivulja – krivulja ponudbe dela s strani sindikatov ali tako imenovana krivulja ponujene plače ("wage offer curve"). Ta krivulja opisuje najbolj željeno odvijanje realnih plač s strani sindikatov. Njena oblika odraža preference sindikatov: sindikat, ki so mu plače bolj pomembne, bo imel bolj položno krivuljo ponujene plače, saj bo za majhno povečanje plač ponudil veliko količino dela; sindikat, ki daje prednost zaposlenosti, pa bo imel bolj strmo krivuljo ponujene plače. Če je krivulja ponujene plače s strani sindikata nad krivuljo individualne ponudbe dela, je realna plača (w_1) višja in zaposlenost (L_1) nižja, kot bi nastala z individualnimi pogajanja delavcev za isto plačo oziroma nižja kot v primeru

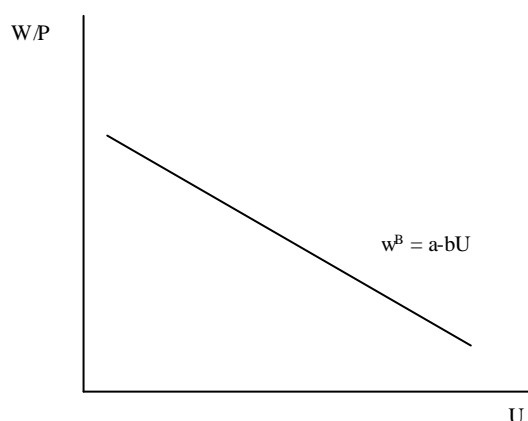
¹ Z dobičkom pri nas hočejo sindikati argumentirati upravičeno povečanje plač, vendar ne upoštevajo, da podjetja investirajo.

tržnega ravnotežja, ko bi se delavci na trgu pojavljali kot popolni konkurenti (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

2.3.4 Pogajalska realna plača

Ob predpostavki, da se plače določajo s kolektivnimi pogajanjimi med delodajalci in sindikati, sindikate v imenu delavcev zanima realna plača. To pomeni, da pogajanja o plačah potekajo na podlagi pričakovanj o ravni cen, ki naj bi prevladovala v času veljavnosti kolektivne pogodbe o plačah: $w^B = W / P^e$. Ravni cen v času pogajanj o plačah pa ni mogoče natančno predvideti. Ob dani pričakovani ravni cen P^e je dosežena pogajalska realna plača w^B odvisna od številnih dejavnikov, ključen dejavnik pa je stanje na trgu dela, posebej še stopnja brezposelnosti. Sindikati lahko izposlujejo višjo realno pričakovano plačo, kadar je brezposelnost U nizka, saj tesen trg dela sindikatom zagotovi verodostojno grožnjo s stavko v primeru, da njihove zahteve ne bi bile sprejete. Možno je, da tesen trg dela hkrati sovpada z bujnim trgom proizvodov in zato delodajalci prej pristanejo na povišanje plač, da se izognejo možnosti izgube proizvodnje zaradi morebitne stavke. Obratno velja, da visoka brezposelnost oslabi pogajalsko moč sindikata - takrat je med časom stavke namreč težje dobiti začasno delo, stavka pa lahko prizadene ekonomsko sposobnost delodajalca, kar poveča možnost izgube zaposlitve. Povezavo med stanjem na trgu dela in pogajalsko plačo lahko formaliziramo v enačbi: $W/P^e = F(U, X)$ (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Slika 4: Krivulja pogajalske realne plače

Vir: Senjur, 2001, str. 160.

Pogajalsko določena realna plača narašča z upadanjem brezposelnosti ter upada z naraščanjem brezposelnosti, kar lahko poenostavljeno zapišemo kot: $w^B = b(U)$, konkretno funkcijo pogajalske realne plače pa kot: $w^B = a - bU$. Ker je cilj sindikata višja realna plača, bo višja pričakovana raven cen povzročila sorazmerno višjo denarno plačo. Nominalno ali denarno plačo lahko postavimo z enačbo postavljanja plač ("wage-setting equation"): $W = P^e b(U)$ (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

2.3.5 Ravnotežna neinflatorna stopnja brezposelnosti NAIRU

Delavci svojo realno plačo dosegajo v pogajanjih z delodajalci, podjetja pa dosegajo realni dobiček na delavca s postavljanjem cen. Te nasprotujoče si zahteve lahko med seboj postanejo nekonsistentne, če seštevek realnih plač in realnega dobička na osebo presega razpoložljivi proizvod na osebo. Pogajalska realna plača in cenovno določena realna plača sta enaki le na eni ravni zaposlenosti (L_E), katera določa ravnovesno stopnjo brezposelnosti (U_E). Brezposelnost v ravnotežju mora biti taka, da je realna plača w^B , ki izhaja iz pogajalskega procesa določanja plač s strani sindikatov, enaka realni plači w^P , ki izhaja iz cenovnega določanja plač s strani podjetij. Če je dejanska brezposelnost nižja od ravnovesne, pogajalska realna plača presega cenovno določeno realno plačo in na trgu dela pride do neravnovesja (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Če sindikatom ob nizki brezposelnosti uspe izpogajati višje plače, povišanje plač ob dani prodajni ceni proizvodov nujno zahteva znižanje pribitka na ceno ($1+z$) in s tem znižanje bruto dobička. Višje plače so ekonomsko mogoče tudi ob višji produktivnosti dela q . Nepopolni konkurent pa ima na trgu proizvodov moč, da poviša cene proizvodov, saj te zanj niso dane. Če pride do zvišanja plač, lahko nepopolni konkurent na ta način zaščiti svoj bruto dobiček. Povišanje plač s strani sindikatov tako lahko potisne prodajne cene proizvodov navzgor. Podjetja bodo dvignila cene zaradi zahtev po višjih plačah, v naslednjem razdobju pa bodo delavci zahtevali višje denarne plače, da bi ohranili raven realnih plač. Sledil bo ponovni dvig cen s strani podjetja zaradi višjih plač, in tako naprej. Posledica neuskkljenosti na trgu dela je tako lahko višja inflacija (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

V splošnem lahko rečemo, da obstaja enotna stopnja brezposelnosti, ob kateri so tekmujoče zahteve obeh strani zadovoljene in ni dodatnega pritiska na inflacijo - ta je konstantna. To je ravnovesna stopnja brezposelnosti ali stopnja brezposelnosti, ki ne pospešuje inflacije ("non-accelerating inflation rate of unemployment"), skrajšano NAIRU. Empirične raziskave so pokazale, da je NAIRU v državah OECD po letu 1960 naraščala ter da je v zahodni Evropi višja kot v ZDA in na Japonskem. Razloge za take razmere lahko najdemo v mikroekonomiki trgov dela, mogoče pa je izpostaviti dva razloga (Senjur, 2001, str. 141 – 167):

1. obstoj "naravnih" ovir, ki preprečujejo, da bi se trg dela izpraznil - plače se zataknejo nad ravnijo, ob kateri bi se ponudba dela izenačila s povpraševanjem po delu,
2. in močna prisotnost vlade na trgu dela – zakonodaja o minimalnih plačah zaustavlja prilagajanje trga dela, radodarne socialne podpore zmanjšujejo spodbude brezposelnih za iskanje zaposlitve, davki na izplačane plače pa povečujejo stroške dela podjetjem, ki zaradi tega ne zaposlujejo rada.

Te ugotovitve lahko zapišemo v formalni obliki: $\pi - \pi_{-1} = -\alpha(u - u^*)$ oziroma $\pi = \pi_{-1} - \alpha(u - u^*)$. Če je dejanska stopnja brezposelnosti u enaka neinflatorni stopnji u^* , ostane stopnja inflacije π nespremenjena. Enačba kaže, da je stopnja inflacije negativno

povezana s stopnjo brezposelnosti, kar je ena od različic Phillipsove krivulje (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

2.3.6 Funkcija nominalnih plač in lepljive plače

Za nominalne plače v keynesianskem je značilno dvoje: da so odvisne od stopnje brezposelnosti oziroma zaposlenosti in da so rigidne (lepljive, "sticky"). Realne plače so odvisne od brezposelnosti, produktivnosti dela in parametrov razdelitve: $W/P^e = F(U; q, z)$, iz česar sledi, da so nominalne plače: $W = P^e F(U; q, z)$. Bolj konkretna funkcija nominalnih plač bi lahko bila: $W = W_{-1} - \beta U$ (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Ob predpostavki odličnega delovanja trga bi bile plače fleksibilne in obseg zaposlenosti bi se nemoteno prilagajal plačam ter obratno, plače bi se nemoteno prilagajale obsegu brezposelnosti. Plače pa se na stanje na trgu dela ne prilagajajo takoj in gladko, predvsem ob povečanju brezposelnosti se ne znižajo takoj. Primer nefleksibilnega trga dela je slovenski trg dela. Govorimo o obotavljivih ali lepljivih plačah, ki so lahko eden od vzrokov za brezposelnost. Razloga za ustavljene plače sta vsaj dva: institucionalno določanje plač v razmerah obstoja delavskih sindikatov in dejstvo, da spreminjanje plač ni zaželeno ne na strani delodajalcev, ne na strani delojemalcev (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Določanje plač v razmerah organiziranih sindikatov običajno poteka kot sklepanje formalnih pogodb o višini plač sindikalno organiziranih delavcev. Taka oblika je sklepanje kolektivnih pogodb.² Predstavniki delodajalcev na eni strani ter sindikati kot predstavniki delavcev na drugi strani se pogajajo o višini plač. Pogodba je navadno podpisana za daljše razdobje, vsaj za eno leto. V tem času se plače ne spreminjajo in se ne odzivajo na morebitne spremembe na trgu dela. Nove, spremenjene razmere se upoštevajo šele pri sklepanju naslednje kolektivne pogodbe (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

Plače delavcev, ki niso organizirani v sindikate, se določajo v bolj konkurenčnih razmerah kot pri kolektivnih pogajanjih, zato se njihove plače hitreje prilagajajo razmeram na trgu dela. Kolektivno določene plače kljub temu vplivajo tudi na plače nesindikaliziranih delavcev. Te so nekoliko nižje in razdobja prilagajanj so nekoliko krajša kot pri sindikaliziranih delavcih, vendar ne takojšnja, saj tudi pri njih razmere prostega trga dela ne delujejo odlično (Senjur, 2001, str. 141 – 167).

2.3.7 Razmerje cene – realne plače v keynesianskem modelu

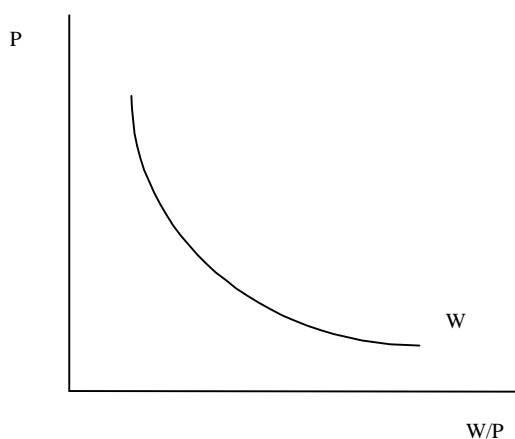
Keynesianski model se od klasičnega razlikuje po tem, da izhaja iz različne predpostavke o trgu dela. V keynesianskem modelu realna plača ni nujno vedno na ravni, kjer je trg dela v

² V Sloveniji imamo dve splošni kolektivni pogodbi – posebej za gospodarstvo in negospodarstvo, panožne kolektivne pogodbe in kolektivne pogodbe, ki se sklepajo na ravni podjetij.

ravnovesju. Plače lahko rastejo ali padajo, a le do ravnotežne ravni, kjer je polna zaposlenost, nikakor pa ne morejo pasti pod ravnotežno raven $(W/P)_0$ (Senjur, 2001, str. 337 - 339).

Keynesianski model predpostavlja, da se plače določajo s pogajanjem med sindikati in delodajalci, kar pomeni, da trg dela ni popoln in da je prisotna trajna brezposelnost – trg dela se ne izprazni. Ob predpostavki, da so v predhodnem razdobju sindikati v imenu delavcev z delodajalci podpisali pogodbo o fiksni denarni plači za opravljeno delo v tekočem razdobju, ta nominalna plača velja, dokler se ne sklene nova pogodba o novi nominalni plači. Nominalne plače so ustavljene: $W_0/P^e = b(U)$.³ V času veljavnosti pogodbene nominalne plače ni povezave med nominalno plačo in ravnjo cen. Zvišanje ravni cen povzroči padec realnih plač, znižanje ravni cen pa njihovo povišanje: $W_0/P = w = w(P)$. Predstavniki delodajalcev in delojemalcev se dogovorijo o nominalnih plačah (W) na osnovi ciljne realne plače (w) in na podlagi njihovih pričakovanj o ravni cen P^e . Nominalna plača je določena kot produkt ciljne realne plače in pričakovane ravni cen: $W = w * P^e$. Ob določitvi nominalne plače podjetja in delavci ne vedo, kakšna bo dejanska raven cen P. Dejanska realna plača je enaka produktu ciljne realne plače ter razmerju med pričakovano in dejansko ravnijo cen: $W/P = w * (P^e/P)$. Ta enačba kaže, da se realna plača razlikuje od ciljne, če se dejanska raven cen zaradi napake v pričakovanjih razlikuje od pričakovane, ter da ob določenih nominalnih plačah realne plače upadajo, če se dejanska raven cen zvišuje. Razmerje cene – realne plače v keynesianskem modelu se na grafu odraža kot pravokotna hiperbola (Senjur, 2001, str. 337 - 339).

Slika 5: Krivulja cene – realne plače v keynesianskem modelu

Vir: Senjur, 2001, str. 339.

Krivulja cene - realne plače vsebuje predpostavko, da nominalne plače v določenem razdobju ostanejo nespremenjene ne glede na stanje na trgu dela, kar bi lahko pomenilo, da na trgu dela glede nominalnih plač vlada popolna simetrija – nominalne plače ostanejo nespremenjene, ne glede na to, ali je na trgu dela presežek povpraševanja ali ponudbe po delovni sili. Keynesianci pa so v model vnesli asimetričnost. Ob presežku delovne sile nominalne plače

³ Keynesianska predpostavka pri tem je, da so denarne plače navzdol nefleksibilne in da delavci trpijo za denarno iluzijo.

ostanejo nespremenjene, ker se delavci upirajo znižanju nominalnih plač in pri tem uporabijo pritisk sindikatov, podjetja pa ne morejo znižati nominalnih plač, če nočejo spora s sindikati. Ob presežku povpraševanja po delovni sili pa pride do tendence po povišanju nominalnih plač. V tem primeru ovir ni, saj delavci ne nasprotujejo povišanju plač, podjetja pa so pripravljena plačati višje nominalne plače, ker potrebujejo delavce. Realne plače tako ne bodo nižje od ravnotežne realne plače. Asimetrija v obnašanju realnih plač povzroči prelomnico v krivulji cene - realne plače. Ob dovolj visoki ravni cen, to je ob nizkih realnih plačah, je keynesianski model podoben klasičnemu (Senjur, 2001, str. 337 - 339).

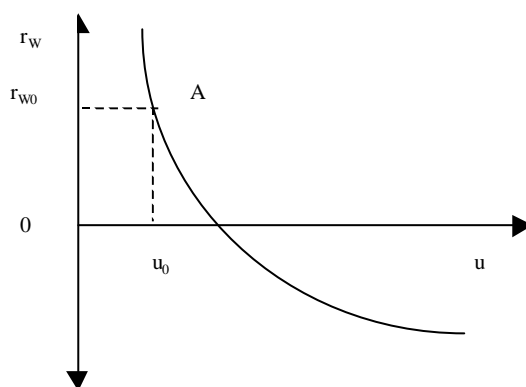
3 POVEZAVA BREZPOSELNOSTI, PLAČ IN INFLACIJE V TEORIJI

Ekonomska teorija obravnava kategorije brezposelnosti, plač in cen ter možne povezave med njimi. Namen diplomske naloge je opisati in pojasniti, ali in kako rast plač vpliva na inflacijo. Za proučevanje te relacije je pomembno imeti vpogled tudi na to, kateri dejavniki vplivajo na oblikovanje plač, predvsem vpogled v odvisnost rasti realnih plač od stopnje brezposelnosti. Na tem mestu povzemam nekatere ugotovitve in razlage ekonomske teorije, ki opisujejo povezave med navedenimi kategorijami.

3.1 Phillipsova krivulja

A.W. Phillips je ugotovil negativno korelacijo med odstotno spremembo plač in ravniyo brezposelnosti. To razmerje se imenuje Phillipsova krivulja in se pojavlja v dveh različicah.

Slika 6: Phillipsova krivulja kot razmerje med stopnjo rasti plač in stopnjo brezposelnosti

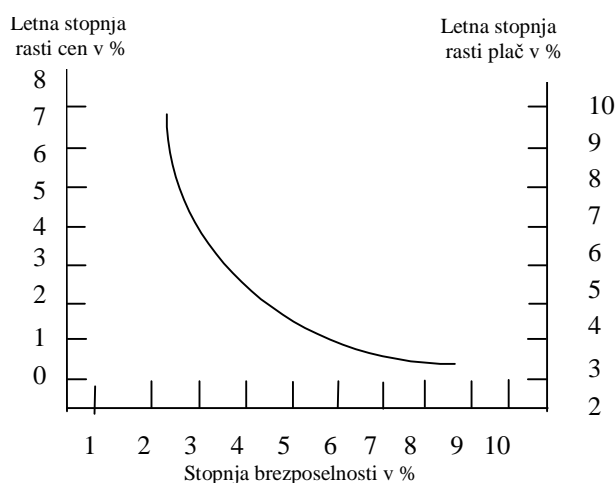
Vir: Senjur, 2001, str. 382.

Izvirna različica Phillipsove krivulje kaže razmerje med rastjo plač in stopnjo brezposelnosti: $r_w = f(u)$, med katerima je nasprotnosmerna povezava. Ob višji stopnji brezposelnosti je mogoča nižja stopnja rasti plač, saj presežna ponudba dela pritiska na nižje plače, ob nižji stopnji brezposelnosti pa je mogoča višja stopnja rasti plač. To ponazarja naslednja funkcijska povezava: $r_w = -\varepsilon(u - u^*)$, kjer ε meri odzivnost rasti plač na razliko dejanske stopnje

brezposelnosti u od naravne stopnje brezposelnosti u^* . Enačba kaže, da stopnja rasti plač upada, če dejanska stopnja brezposelnosti presega naravno ($u > u^*$), in narašča, kadar je dejanska stopnja brezposelnosti pod naravno. Plače stagnirajo, če sta dejanska stopnja brezposelnosti in naravna stopnja brezposelnosti na enaki ravni (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

A. W. Phillips je razvil koristno razlago procesa inflacije, in sicer je kvantificiral determinante inflacije, povzročene s strani plač. Phillipsova krivulja je koristna za analiziranje kratkoročnih gibanj inflacije in brezposelnosti. Slika 7 prikazuje odnos med rastjo plač (na desni navpični osi) in rastjo cen (na levi navpični osi). Skala med obema navpičnima osema se razlikuje le za odstotek predvidene stopnje produktivnosti q . Pomik po Phillipsovi krivulji v levo kaže na zmanjšanje brezposelnosti, pri čemer se rast plač in rast cen povišata. Formalno ta odnos zapišemo kot: $r_P = r_W - r_q$ (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 694 – 696).

Slika 7: Kratkoročna Phillipsova krivulja

Vir: Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 695.

Novejše razprave o Phillipsovi krivulji se običajno nanašajo na razmerje med stopnjo inflacije in stopnjo brezposelnosti, med katerima je negativna povezava. Višja stopnja inflacije korelira z nižjo stopnjo brezposelnosti in obratno: $r_P = \pi = f(u)$. To različico Phillipsove krivulje je mogoče izpeljati iz razmerja med cenami in plačami, saj se v makroekonomiji pogosto predpostavlja, da podjetja cene oblikujejo po metodi pribitka na stroške dela: $P = (1+z)W$. Iz tega je mogoče izpeljati trditev, da je stopnja rasti cen sorazmerna stopnji rasti plač: $\pi = r_P = \alpha r_W$. Iz tega pa lahko izpeljemo drugo različico Phillipsove krivulje: $\pi = -\beta(u - u^*)$ (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

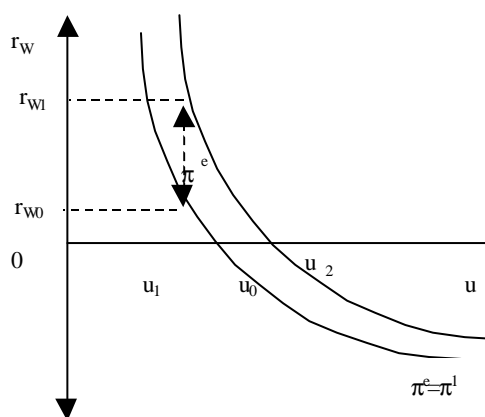
3.1.1 S pričakovani razširjena Phillipsova krivulja

Friedman in Phelps sta v Phillipsovo krivuljo uvedla pričakovano stopnjo inflacije π^e kot dodatno spremenljivko pri določanju stopnje rasti nominalnih plač. Po njuni razlagi velja

Phillipsova krivulja samo za določeno pričakovano raven cen. Če se ta spremeni, se Phillipsova krivulja premakne: $r_w = f(u) + \beta\pi^e$ (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

Originalna oblika Phillipsove krivulje se preoblikuje tako, da se pokaže v resnici pomembna rast realnih plač, do katere pride, če stopnja rasti nominalnih plač presega stopnjo pričakovane inflacije. Moderna verzija Phillipsove krivulje, razširjena s pričakovanji, se glasi: $r_w = \pi^e - \varepsilon(u - u^*)$. Phillipsova krivulja se glede na spreminjanje pričakovanj o stopnji inflacije pomika navzgor ali navzdol. Dobimo družino Phillipsovih krivulj, kjer vsaki ravni brezposelnosti ustreza neka enotna stopnja spremembe realnih plač (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

Slika 8: Phillipsova krivulja, razširjena s pričakovanji

Vir: Senjur, 2001, str. 384.

Pri gibanju vzdolž dane Phillipsove krivulje predpostavljamo obstoj **naivnih pričakovanj**, to je, da se cene ne bodo spremenile, oziroma da pogajalski partnerji pričakujejo enako raven cen sedaj in v prihodnosti. Če se to ne zgodi in ker se dejansko ne, pride do vpliva višanja cen na zniževanje stopnje brezposelnosti (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

Adaptivna pričakovanja v poenostavljeni in omejeni obliki vsebujejo naivna pričakovanja in v tem smislu tudi Phillipsovo krivuljo izmenjave med stopnjo brezposelnosti in stopnjo inflacije. Adaptivna pričakovanja premaknejo Phillipsovo krivuljo, običajno navzgor, če gre za naraščajočo inflacijo. Ob isti stopnji brezposelnosti so možne različne stopnje inflacije. Phillipsova krivulja velja, dokler se obstoječe pričakovanje o inflaciji ne spremeni in se nova pričakovanja še ne odrazijo v prilagoditvi nominalnih plač (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

Pri **racionalnih pričakovanjih** ekonomski agenti inflacijo predvidijo vnaprej in se ji takoj prilagodijo. Izmenjave med stopnjo inflacije in stopnjo brezposelnosti ni (Senjur, 2001, str. 382 – 389).

Uvedba pričakovanj zahteva razlikovanje med **kratkoročno in dolgoročno Phillipsovo krivuljo**. Kratkoročna velja ob dani pričakovani ravni cen in na kratek rok je mogoče govoriti o izmenjavi med stopnjo inflacije in stopnjo brezposelnosti. Upoštevanje sprememb pričakovanj glede cen premika Phillipsovo krivuljo. V tem primeru je neka določena stopnja brezposelnosti mogoča ob različnih stopnjah inflacije, dolgoročno Phillipsovo krivuljo pa ponazarja navpična črta. Na dolgi rok izmenjave med stopnjo inflacije in stopnjo brezposelnosti ni (Senjur, 2001, str. 383 – 389).

3.2 Povezava med rastjo plač in inflacijo

Teoretično povezava med plačami in cenami teče v obe smeri. Plače se namreč lahko oblikujejo na podlagi pričakovanj o prihodnjih cenah, njihova zvišanja pa lahko posledično vplivajo na rast cen. Primer so podjetja, ki delujejo na nepopolnokonkurenčnem trgu in katerih plače rastejo hitreje kot njihova produktivnost dela. Ta podjetja zvišanje stroškov dela najverjetneje prenesejo v višje cene svojih izdelkov, višja inflacija pa lahko sama sproži hitrejšo rast plač – zaradi povišanja cen se realne plače namreč ne zvišajo, zato se pojavijo nove zahteve delavcev po višjih nominalnih plačah. Pojav se imenuje inflacijska spirala plače – cene (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 256).

V večini kolektivnih pogajanj se delavci potegujejo za višje plače, management pa vztraja pri nizkih stroških dela. Takšna situacija je v ekonomiji znana kot bilateralni monopol, katerega izida se ne da predvideti samo z ekonomskimi silami stroškov in povpraševanja, ampak nanj vplivajo tudi psihološki, politični in še nešteti drugi neotipljivi dejavniki. Gledano z ekonomskega vidika skušajo sindikati izpogajati dvig plač do višine, ki pa ni več konkurenčna. Veliko dokazov (predvsem iz evropskih držav, ki imajo močne sindikate) je, da sindikati s takšnim ravnanjem ne dosežejo dviga realnih plač, vsaj ne v celotnem gospodarstvu. Kadar sindikati uspejo zvišati denarne plače, pogosto namreč povzročijo inflacijsko spiralo plače – cene, kar pomeni, da se realne plače le malenkostno ali pa nič ne povišajo. Posledica zahtev sindikatov je tako višja inflacija, lahko pa tudi večja brezposelnost, če vlada ali centralna banka po zagonu inflacijske spirale izvaja politike, ki upočasnijo ekonomsko aktivnost (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 256).

Vpliv rasti plač na inflacijo lahko analiziramo tako s strani povpraševanja kot s strani ponudbe. Na strani povpraševanja je glavni dejavnik, ki vpliva na raven cen, kupna moč prebivalstva. Rast plač in ostalih osebnih prejemkov se prek domačega trošenja prebivalstva odraža na oblikovanju ravni cen. Hitro rast plač običajno spremlja povečana kreditna ekspanzija prebivalstvu, ki omogoča dodatno trošenje in s tem dodatne pritiske na rast cen. Na strani ponudbe se rast plač odraža v povečevanju stroškov dela, ti pa se prenesejo v ceno, vsaj na dolgi rok, če to na kratek rok onemogoča prisotnost konkurence (Čufer, 1997, str. 16).

3.2.1 Metoda pribitka

Večina podjetij, ki delujejo na trgu z nepopolno konkurenco, oblikuje cene po metodi pribitka ("mark-up"). Podjetja ocenijo povprečni strošek in nanj dodajo fiksni odstotek, da dobijo ceno. V makroekonomiji je pogosta predpostavka, da se cene oblikujejo po metodi pribitka na stroške dela (Senjur, 2001, str. 141 – 167, 383):

$$P = (1 + z) \cdot \left(\frac{W}{q} \right) \quad \text{oziroma} \quad P = [(1 + z) / q] \cdot W$$

P – raven cen

(1+z) - pribitek

W – nominalne plače

q=Q/L – produktivnost dela ali proizvod na osebo

W/q=W/Q – strošek dela na enoto proizvoda

Iz tega izraza je mogoče izpeljati trditev, da je stopnja rasti cen r_p sorazmerna stopnji rasti r_w plač (Senjur, 2001, str. 383): $\pi = r_p = \alpha \cdot r_w$. Na tej podlagi je mogoče originalno Phillipsovo krivuljo, ki kaže razmerje med rastjo plač in stopnjo brezposelnosti, pretvoriti v spremenjeno Phillipsovo krivuljo, ki kaže razmerje med rastjo cen in stopnjo brezposelnosti.

3.3 Inflacija

3.3.1 Definicija, oblike in merjenje inflacije

Samuelson-Nordhausova definicija inflacije se glasi: "Inflacija označuje dvig splošne ravni cen v nekem gospodarstvu". Analogno pomeni deflacija zmanjšanje splošne ravni cen v nekem gospodarstvu, v praksi pa se redkeje pojavlja pojem dezinflacija, ki označuje padec stopnje inflacije (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 683 - 684).

Stopnja inflacije oziroma sprememba splošne ravni cen se meri po naslednji formuli (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 683 - 684):

$$\pi_t = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}} * 100$$

π_t = stopnja inflacije v letu t

P_t = splošna raven cen v letu t

P_{t-1} = splošna raven cen v letu t-1

Splošna raven cen se meri kot tehtano povprečje cen dobrin in storitev v nekem gospodarstvu, v praksi pa s cenovnimi indeksi, s katerimi se tudi ponazarja gibanje inflacije v realnem svetu. Pri sestavljanju cenovnih indeksov ekonomisti dajejo utež posameznim cenam dobrin in storitev glede na njihov ekonomski pomen (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 683 - 684).

Glede na to, s koliko mestno številko jo lahko zapišemo, poznamo tri oblike inflacije (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 685 - 687):

- zmerno inflacijo, za katero je značilna počasna in predvidljiva rast cen (od ena do deset odstotkov),
- galopirajočo inflacijo: to je inflacija dvo- ali tromestnih števil na letni ravni, ki lahko povzroča resne gospodarske probleme, ter
- hiperinflacijo, ki je inflacija milijonskih ali večjih stopenj oziroma je rast cen višja kot petdeset odstotkov na mesečni ravni.

3.3.2 Moderna inflacijska teorija

Ekonomska teorija pravi, da inflacijo povzročajo tako razlogi na strani povpraševanja kot na strani ponudbe. Pri današnji inflaciji je pogosto, da gospodarski šoki povzročijo nastanek notranjega zagona (inflacijske inercije), ki ga je, ko se enkrat pojavi, izredno težko odpraviti (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Vztrajnostna (inercijska) inflacija

Pojav inflacije v modernih gospodarstvih je močno inercijski, kar pomeni, da je inflacija na isti stopnji toliko časa, dokler nek gospodarski šok, ki je lahko dohodkovni - "demand-pull" ali stroškovni - "cost-push", ne povzroči spremembe. Inercijska stopnja inflacije je pričakovana in je vgrajena v gospodarske pogodbe in neformalne dogovore. Pojavi se, kadar se krivulji agregatnega povpraševanja in agregatne ponudbe premikata hkrati po enaki stopnji navzgor. Inflacija ima tako močno inercijo, ker je večina cen in plač postavljena ob upoštevanju prihodnjih gospodarskih razmer. Kadar se cene in plače hitro dvigajo, se takšno gibanje pričakuje tudi v prihodnje, poslovneži in delavci pa to hitro rastočo stopnjo inflacije vgradijo v svoje odločitve o cenah in plačah (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Dohodkovna inflacija

Dohodkovna ("demand-pull") inflacija je temeljna oblika inflacije pri klasičnih ekonomistih. Pojavi se, kadar agregatno povpraševanje narašča hitreje kot gospodarski proizvodni potencial. Pri tem se cene dvigajo, saj se skuša doseči ravnotežje med agregatnim povpraševanjem in agregatno ponudbo. Teorija dohodkovne inflacije navaja, da je ponudba denarja primarni povzročitelj inflacije. Zaradi povečane ponudbe denarja se poveča agregatno povpraševanje in s tem tudi nivo cen, saj prevelika količina denarja v bistvu tekmuje za omejeno količino dobrin. Inflacija, povzročena na ta način, lahko sproži zahteve po višjih denarnih plačah (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Stroškovna inflacija

V drugi polovici 20. stoletja se je inflacijski proces nekoliko spremenil, in sicer danes cene potujejo bolj kot ne le še navzgor, tako v recesiji kot v ekspanziji, le da v slednji še hitreje. Današnja inflacija se od klasične dohodkovne razlikuje po tem, da se plače in cene pričnejo dvigovati, še preden je dosežena točka polne zaposlenosti. Ta fenomen se imenuje stroškovna ("cost-push") inflacija ali inflacija šoka ponudbe (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Ekonomisti to vrsto inflacije pogosto razlagajo s plačami, ki predstavljajo pomemben del stroškov podjetja. Mnogi poudarjajo, da so "krivec" za stroškovno inflacijo sindikati, ki izsilijo povišanje denarnih plač, tudi če za to ni primernih gospodarskih pogojev. Plače se lahko zvišujejo tudi v recesiji ob visoki brezposelnosti, saj so do določene mere administrativno določene, hkrati pa obstaja velik odpor sindikatov proti kakršnemukoli zniževanju plač. Posebnost stroškovne inflacije torej je, da lahko obstaja tudi kadar ni dosežena polna zaposlenost. Kljub temu je razumljivo, da bodo zahtevki po višjih plačah uspešnejši, kadar je ekonomija v polni zaposlenosti ali blizu nje, saj takrat delodajalci med seboj tekmujejo za razpoložljivo delovni silo. Plače pa niso edini povzročitelj stroškovne inflacije, lahko so to tudi materialni stroški in podobno (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Stroškovna inflacija torej obstaja, kadar se zvišanje denarnih plač ali drugih produkcijskih stroškov prenese na potrošnika v obliki višjih cen. Ko se cene višajo, se realne plače potrošnikov ne spremenijo, ali pa se celo znižajo, kar sproži pri delavcih v podjetjih ponovne zahteve po zvišanju denarnih plač in tako se razvija inflacijska spirala plače - cene. Večina teorij stroškovne inflacije temelji na predpostavki nepopolne konkurence na trgu dela, posebej še močne prisotnosti sindikatov, ki izkoriščajo svojo monopolno moč. Povišanje plač (sicer v manjši meri) uspevajo posledično doseči tudi delavci v sindikalno neorganiziranih sektorjih. To pomeni, da pride do inflacije zaradi pritiskov sindikalno organiziranih in neorganiziranih delavcev na povečanje plač. To dopušča nekonkurenčno tržišče dela, kjer se plače določajo administrativno (Samuelson, Nordhaus, 2001, str. 691 - 694).

Nekateri ekonomisti so razvili podrobne razlage o tem, kako aktivnost sindikatov povzroča inflacijo. Ena verzija pravi, da so sindikati v konfliktu s kapitalisti, saj obe skupini želita zase čim večji delež dohodka. Sindikati vztrajajo pri povišanju denarnih plač oziroma hočejo večji del dohodka za plače svojih članov, pri tem pa se ne ozirajo, kakšne posledice pomeni to za ekonomijo na splošno. Prav tako hočejo kapitalisti večji del dohodka za svoje dobičke. Kot alternativo avtorji navajajo sindikate, ki za višje plače tekmujejo z ostalimi sindikati, ne da bi se ozirali na posledice, ki so lahko višja inflacija ali pa tudi večja brezposelnost. V kolikor so sindikati pri svojih zahtevah po višjih plačah uspešni, se mora brezposelnost dvigniti, saj je ustvarjena presežna ponudba dela. V realnosti pa se kolektivno pogajanje navadno odvija med nepopolno konkurenčnimi podjetji in sindikati, pri čemer imajo oboji določeno monopolno moč. Ko se sindikati potegujejo za višje plače, podjetja pristanejo na njihove zahteve in jih s tem zavedejo – vedo namreč, da lahko povišajo svoje cene (z namenom pokritja ekstra stroškov zaradi zvišanja plač), saj jim bodo tekmeci sledili. Pri prodaji tako ne bodo realizirali izgube. Kadar se to dogaja v celotnem gospodarstvu, je vse kar je potrebno, da se prepreči povečanje brezposelnosti, povečanje ponudbe denarja, da se lahko financira večja vrednost transakcij. V tem primeru delovanje sindikatov povzroči inflacijo in ne brezposelnosti (Hardwick, Khan, Langmead, 1990, str. 475 - 476).

3.3.3 Cene v menjalnem in nemenjalnem sektorju

Cene lahko glede na konkurenco iz tujine delimo na menjalne in nemenjalne. Menjalne cene so cene, na katere bistveno vpliva konkurenca iz tujine, nemenjalne pa so cene izdelkov in storitev, ki konkurence iz tujine nimajo ali pa je omejena, zato se oblikujejo od nje neodvisno (Čufer, 1997, str. 17).

Tabela 1: Klasifikacija cen glede na dejavnike, ki vplivajo na njihovo oblikovanje

Cene	Proste	Nadzorovane
Menjalne	Tržno prosto oblikovanje cen na trgu. Prisotnost tuje konkurence. Domača cena se prilagodi svetovni. Devizni tečaj je glavni faktor oblikovanja cen.	Cene so pod nadzorom in se oblikujejo eksogeno. Sem spadajo predvsem nemenjalne cene, menjalne nadzorovane niso smiselne.
Nemenjalne	Tržno prosto oblikovanje cen na trgu. V ceni se "polno" odražajo stroški (predvsem plače). Količina denarja ima velik vpliv na oblikovanje cene.	

Vir: Čufer, 1997, str. 17.

Cene izdelkov in storitev menjalnega sektorja se zaradi tuje konkurence prilagajajo svetovni ceni. Glavna komponenta oblikovanja teh cen je devizni tečaj. Nemenjalni sektorji niso neposredno izpostavljeni tuji konkurenci, ali pa kljub tuji konkurenci arbitraža med tujimi in domačimi cenami ni mogoča. Glavno vlogo pri oblikovanju nemenjalnih cen igrajo domači dejavniki, predvsem denar in plače. Porast posameznih stroškovnih komponent, predvsem plač, se lažje prenese v ceno izdelka ali storitve v nemenjalnih kot v menjalnih sektorjih, kar pa je tudi vzrok slabše kontrole stroškov in občasne avtonomne rasti posameznih stroškovnih komponent v teh sektorjih. Primer je slabo kontrolirana rast plač v Sloveniji, predvsem v javnem sektorju, ki še dodatno pritiska na inflacijo (Čufer, 1997, str. 17).

4 TRG DELA, PLAČE IN INFLACIJA V SLOVENIJI

Začetek delovanja Slovenije kot samostojne države je bil tako politično kot gospodarsko izredno zahteven, saj smo še leta 1992 imeli negativno rast bruto domačega proizvoda in trištevilično inflacijo. Naša država je morala skozi proces tranzicije, ki pa še danes ni končan.

Slovenski trg dela je v zadnjih desetih letih kazal vse lastnosti tranzicije. Iz obdobja tako imenovane polne zaposlenosti, je v komaj nekaj letih brezposelnost zelo porasla. Povpraševanje po delu je bilo skromno, proizvodni procesi so se spreminjali in naraščala je produktivnost dela. V tem obdobju so se v Sloveniji oblikovale temeljne institucije trga dela s socialnim partnerstvom, sistemom kolektivnih pogodb in minimalno plačo. Krepitev vloge institucionalnih elementov trga dela in dokaj solidna konjunktura v državi sta tako v zadnjih letih ustavili naraščajočo brezposelnost ter celo spremenili gibanje zaposlovanja v pozitivno smer. V drugi polovici leta 2001 pa je bilo zopet čutiti ugašanje novega zaposlovanja.

Plače so bile sprva predmet sprotne indeksacije, kasneje pa je bil uveden sistem usklajevanja izhodiščnih plač in minimalne plače enkrat ali dvakrat letno s preteklo inflacijo. Predlog novega Socialnega sporazuma predvideva usklajevanje plač na osnovi pričakovane stopnje inflacije in zaostajanje realne rasti plač za produktivnostjo.

Povprečna letna stopnja inflacije se je z izredno visokih stopenj v letu 1992 spustila na nekaj nad trideset odstotkov v letu 1993, do leta 1995 pa se je še prepolovila in nato dalje postopno zniževala, do 6,1 odstotka v letu 1999. Sledili sta dve eksogeni motnji, ki sta inflacijo potegnili nazaj na devet odstotkov. V letu 2001 je bila povprečna letna rast cen nekaj pod devet odstotki, kar je v primerjavi s povprečjem Evropske unije, v katero želimo vstopiti, precej visoko. V zadnjih dveh letih je v ospredju debat spet plačna politika, saj so se precej razbohotile plače v javnem sektorju in drugih storitvah, kar sproža pritiske na plače s strani delavcev tudi v drugih, menjalnih sektorjih.

4.1 Trg dela v Sloveniji

Slovenijo je od začetka devetdesetih let zaznamovalo stalno upadanje agregatnega povpraševanja po delu, ki se je v statističnih podatkih kazalo kot zmanjševanje števila zaposlenih in povečevanje števila brezposelnih. K temu je največ prispeval padec števila zaposlenih v industrijskih podjetjih. Vzroki so bili obstoj prikrite brezposelnosti pred osamosvojitvijo, izguba trgov nekdanje Jugoslavije in globalne spremembe na področju vse industrije. To niso bile le ciklične spremembe, temveč tudi dolgoročno prestrukturiranje gospodarstva. Proizvodni procesi v industrijskih dejavnostih so se obrnili v korist storitvenega sektorja, hitro se je zmanjševalo tudi število zaposlenih v kmetijstvu. V storitvenih dejavnostih je predvsem leta 1999 in 2000 število delovnih mest začelo hitreje naraščati, v javnem sektorju pa se je ta trend nadaljeval tudi v letu 2001. V prvih letih tranzicije je bila zabeležena precejšnja rast samozaposlenosti, ki se je v zadnjih letih precej umirila. O postopnem okrevanju slovenskega trga dela govorimo šele od leta 1999 naprej, ko se je zaposlenost po veliko letih stagnacije začela povečevati. Letna stopnja rasti delovno aktivnega prebivalstva je bila v letu 1999 1,8–odstotna, v letu 2000 1,2–odstotna in leta 2001 1,4–odstotna. V industrijskih dejavnostih se je zmanjševanje števila zaposlenih sicer še nadaljevalo, vendar pa se počasi ustavlja, manjši pa je tudi krog dejavnosti, v katerih je zaposlovanje še vedno problematično (glej Tab. 2, na str. 20). Zaradi trenutnih razmer tako v svetovni ekonomiji kot doma ter kazalcev, ki kažejo, da je v prihodnje še vedno pričakovati upadanje ekonomske aktivnosti, je mogoče spet pričakovati upadanje zaposlenosti (Poslovna pričakovanja, 2002, str. 11).

Tabela 2: Gibanje delovno aktivnega prebivalstva in brezposelnosti, 1990 – 2000

	1990	1995	1997	2000	2001
Delovno aktivno prebivalstvo	909.350	750.223	743.430	767.751	779.041
Zaposleni	782.222	593.848	593.086	682.621	694.816
Zaposleni pri samozaposlenih	31.870	48.666	58.139	67.548	68.372
Samozaposleni	95.258	107.709	92.204	85.130	84.224
Registrirani brezposelni	44.623	121.483	125.189	106.601	101.857
Stopnja brezposelnosti v %					
– registrirana	4,7	14,0	14,4	12,2	11,6
– anketna (ILO definicija)	...	7,4	7,4	7,0	6,4

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 1992, 1996, 1998, 2001.

Slovenska statistika loči registrirane brezposelne osebe in brezposelne osebe na podlagi ankete o delovni sili. Anketna brezposelnost je usklajena z ILO opredelitvijo.⁴ Število registriranih brezposelnih se je leta 1999 in 2000 znižalo za 22 tisoč, stopnja registrirane brezposelnosti se je znižala s 14,5 odstotka v letu 1998 na 11,6 odstotka v letu 2001 (Letno poročilo Zavoda RS za zaposlovanje, 2001). Kljub temu strukturni problemi brezposelnosti v Sloveniji ostajajo. Delež dolgotrajno brezposelnih še vedno presega 63 odstotkov, podaljšuje pa se tudi povprečno trajanje brezposelnosti, ki se že približuje dvema letoma in pol (Pomladansko poročilo UMAR, 2000, str. 102 – 107).

Glavna značilnost slovenskega trga dela je še vedno prenizko povpraševanje po delu, v smislu odpiranja novih delovnih mest, ki skupaj s slabo poklicno in geografsko mobilnostjo delovne sile dela prispevajo k zadrževanju brezposelnosti na razmeroma visoki ravni. Po podatkih Republiškega zavoda za zaposlovanje je bilo leta 2000 sedemdeset odstotkov objavljenih prostih delovnih mest za določen čas, kjer gre večinoma le za obnavljanje že obstoječih delovnih mest in ne za nova delovna mesta (Letno poročilo Zavoda RS za zaposlovanje 2000). Tudi poklicna struktura povpraševanja delodajalcev ostaja med leti podobna, kar kaže na slabo poklicno mobilnost zaposlenih in iskalcev zaposlitve. Problematici so predvsem brezposelni brez izobrazbe in z nizko izobrazbo. Na nizko geografsko mobilnost kaže podatek, da je bilo konec leta 1999 kar 61,3 odstotka vseh zaposlenih na delovnem mestu v občini stalnega prebivališča, več kot 60 odstotkov brezposelnih, ki so dobili delo, pa se je zaposlilo v občini stalnega prebivališča (Dolenc, 2000, str. 31). Vzroki za takšno stanje so v zastareli in premalo fleksibilni zakonodaji s področja trga dela. Na voljo je namreč premalo možnosti pri sklepanju pogodb o zaposlitvi, razmeroma toga je ureditev delovnega časa, odpovednih rokov, odpravnin in številnih drugih stroškov, povezanih z delom. Sedanjo situacijo naj bi izboljšal novi Zakon o delovnih razmerjih, ki bo stopil v veljavo 1. januarja 2003.

⁴ ILO – International Labour Office (Mednarodni urad za delo)

4.2 Plače v Sloveniji

4.2.1 Ureditev plačnega sistema

V Sloveniji je politika plač od leta 1993 urejena s tripartitnim dogovarjanjem med socialnimi partnerji – vlado, sindikati in delodajalci. Pogajanja potekajo na centralni ravni, na njihovi podlagi pa sta sklenjeni dve splošni kolektivni pogodbi – posebej za gospodarske in negospodarske dejavnosti - ter panožne kolektivne pogodbe. V Sloveniji je trg dela nefleksibilen, zato se plače ne prilagajajo spremembam v številu brezposelnih, ampak se na opisani osnovi oblikujejo centralizirano. Regulirane so z osnovnimi elementi dohodkovne politike: kolektivnimi pogodbami in Zakonom o minimalnih plačah, načinu usklajevanja plač in regresu za letni dopust (Uradni list RS, št. 39/99, 59/99, 44/00, 124/00, 48/01). Doslej so socialni partnerji sklenili dva celovita socialna sporazuma za leti 1995 in 1996. Pripravljenih je bilo tudi več predlogov socialnega sporazuma za poznejša obdobja, ki pa niso bili dokončno usklajeni in ne podpisani. Osnove za vodenje politike plač so zato na podlagi nekaterih tripartitno usklajenih določil uveljavljene z zakonom. Tako so najbolj natančno opredeljeni osrednji elementi politike plač, ki določajo rast plač, počasnejšo od ravni inflacije, skupaj s tako imenovanimi varovalkami, ki jih zahtevajo sindikati za primer nepričakovano hitre rasti cen (Domadenik, 1999, str. 11). Trenutno tečejo pogajanja za Socialni sporazum za obdobje 2002 - 2004, po katerem naj bi se plače usklajevale enkrat oziroma največ dvakrat letno, in sicer na podlagi pričakovane in ne dejanske stopnje inflacije (Festić, 2001, str. 223 - 235).

Sistemska ureditev plač v Sloveniji je v izhodišču ločena na tako imenovani zasebni in javni sektor. Zasebni sektor zajema pretežno gospodarske dejavnosti (industrijske in storitvene), javni sektor pa zajema zaposlene v javni upravi in njenih podsistemih – zdravstvu, šolstvu, kulturi in podobno.⁵ Gibanje plač v zasebnem sektorju je sicer odvisno od politike plač na nacionalni ravni, precej pa tudi od poslovnih rezultatov in razvojne politike določene dejavnosti ali podjetja ter od splošnega konjunktornega cikla. Na povečanje plač močno vplivajo tudi inflacijska pričakovanja, na katera so močno občutljivi predvsem sindikalni pogajalci. Vlada z zakonsko določenim odstotkom usklajevanja plač zagotavlja zaposlenim redno delno usklajevanje izhodiščnih plač z rastjo inflacije. S tem ne ščiti le najnižje plačanih zaposlenih, temveč zaposlene v vseh devetih osnovnih tarifnih razredih glede na zahtevnost dela (Pomladansko poročilo UMAR, 2000, str. 155).

V javnem sektorju je gibanje plač bolj odvisno od mehanizma usklajevanja plač z rastjo cen, saj je obračunska osnova za plače v javnem sektorju izhodiščna plača po kolektivni pogodbi za negospodarstvo. Gibanje plač v javnem sektorju zato bolj niha, kar kaže na veliko odvisnost pogajalske pozicije vlade kot delodajalca do uslužbencev javnega sektorja, ki tudi s stavkami v vitalnih delih javnega sektorja (na primer šolski in zdravstveni sektor) dosegajo

⁵ V zasebni sektor so zajete plače prvih enajstih dejavnosti Standardne klasifikacije dejavnosti – SKD: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J in K; v javni sektor pa sodijo zadnje štiri dejavnosti SKD: L, M, N in O.

svoje cilje na področju plač. Na rast plač v tem sektorju vplivajo tudi redna in izredna napredovanja ter dodatki, ki izhajajo iz pogojev dela in se določajo v posameznih kolektivnih pogodbah dejavnosti (Pomladansko poročilo UMAR, 2000, str. 155).

Plačni sistem v Sloveniji je zaradi velikega števila izjem, dodatnih usklajevanj in napredovanj po plačnih razredih postal nepregleden in težko obvladljiv, kar je izrazito predvsem v javnem sektorju. Strokovnjaki vseh treh socialnih partnerjev že pripravljajo sodobnejše predloge, ki bi omogočili kar najbolj uravnoteženo zaščito interesov delavcev, delodajalcev in države. Kot tvorci plačne politike se zavedajo, da zaostajanje rasti plač za rastjo produktivnosti dela prispeva k povečevanju konkurenčnosti gospodarstva, zato bi morala biti zmernost pri rasti plač, kar je tudi usmeritev plačne politike Evropske unije (BEPGs – Broad Economic Policy Guidelines), osnovna usmeritev plačne politike tudi v Sloveniji (Pomladansko poročilo UMAR, 1999, str. 73 - 76).

4.2.2 Usklajevanje izhodiščnih plač in minimalne plače

Davek "sodelovanja" Slovenije v nekdanji Jugoslaviji je bila hiperinflacija, zaradi katere je bil uveden splošno razširjen sistem indeksacije preko indeksacijskih mehanizmov v finančnih in delovnih pogodbah. Indeksacijo smo v Sloveniji ohranili tudi še po letu 1991. Oblikovanje plač, ki je imelo korenine še v enotnem socialističnem trgu nekdanje Jugoslavije, je do leta 1999 potekalo vsakoletno na podlagi tripartitne socialne pogodbe med vlado, sindikati in delodajalci. Od leta 1999 so se plače usklajevale po Dogovoru o usklajevanju plač, in sicer z usklajevanjem plač dvakrat letno na osnovi pretekle inflacije. S takšnim sistemom je lahko rast cen življenjskih potrebščin vplivala na rast plač v zelo kratkem obdobju, hkrati pa je predstavljala skoraj takojšnji povratni pritisk na zvišanje inflacijske stopnje. Zaradi indeksacijskih mehanizmov, ki so bili vgrajeni globoko v slovensko gospodarstvo, se lahko predvideva, da so gibanja inflacije, plač in denarnih agregatov močno povezana in medsebojno odvisna (Festić, 2001, str. 223 - 235).

V letu 1998 so plače v Sloveniji urejali Zakon o določitvi minimalne plače in o načinu usklajevanja plač (Uradni list RS, št. 40/97) ter veljavne kolektivne pogodbe. S tem zakonom je januarja 1999 za leto 1998 prvič prišlo do le enkratletnega usklajevanja plač z rastjo cen. Zaradi rigidnosti izhodiščne plače v javnem sektorju, ki je bila popolnoma neodvisna od splošne rasti v gospodarstvu, so se stalno pojavljale zahteve po povečanju plač v kolektivnih pogodbah dejavnosti v obliki dodatkov. Minimalna plača se je usklajevala na enak način kot izhodiščne plače in dodatno še enkrat letno z ocenjeno realno rastjo bruto domačega proizvoda (Zakon o določitvi minimalne plače in o načinu usklajevanja plač, 1997). Zakon o minimalni plači, načinu usklajevanja plač in o regresu za letni dopust v obdobju 1999 – 2001 (Uradni list RS, št. 39/99, 124/00) je enkratletno povečanje z rastjo bruto domačega proizvoda omejil na raven, ko minimalna plača doseže 58 odstotkov povprečne bruto plače na zaposlenega v predelovalnih dejavnostih. Ob preseganju te ravni se uskladitev z rastjo bruto domačega proizvoda ne izvaja, dokler se ne ugotovi, da znesek minimalne plače ponovno ne

dosega te določene ravni. Omejitev nadaljnjega usklajevanja je bila posledica bojazni, da bi lahko previsoka raven minimalne plače preveč posegla v razpone v spodnjih tarifnih razredih ter v notranjo politiko delitve plač v podjetjih oziroma da bi se utegnili pojaviti celo negativni učinki minimalne plače na zaposlenost (Pomladansko poročilo UMAR, 1999, str. 73 - 76).

V letu 1999 so se socialni partnerji v Zakonu o minimalni plači, načinu usklajevanja plač in o regresu za letni dopust v obdobju 1999 – 2001 (Uradni list RS, št. 39/99, 124/00) dogovorili o politiki plač za obdobje dveh let, do sredine 2001. Pri tem so sledili osnovni usmeritvi zaostajanja rasti plač za rastjo produktivnosti dela. Izhodiščne plače so se usklajevale enkrat letno, z izjemo leta 1999 zaradi uvedbe davka na dodano vrednost (Pomladansko poročilo UMAR, 2000, str. 153 - 155). Leta 2000 so se izhodiščne plače za prvi tarifni razred v okviru Dogovora o politiki plač za obdobje 1999-2000 (Uradni list RS, št. 3/99, 39/99) januarja povečale za 2,4 odstotka, avgusta 2000 pa za 3,7 odstotka.

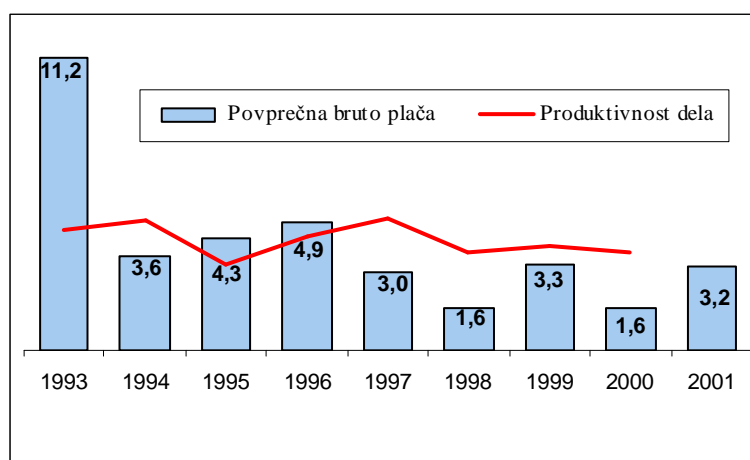
V letu 2001 sta bila prvič v veljavi dva usklajevalna mehanizma za plače, različen za javni in zasebni sektor. V javnem sektorju je bil decembra 2000 podpisan Dogovor o načinu usklajevanja plač v javnem sektorju v letu 2001 (Uradni list RS, št. 122/01), kjer je bil upoštevan nov način usklajevanja plač, in sicer za 90 odstotkov predvidene rasti cen življenjskih potrebščin, ki je bila v času podpisa dogovora na medletni ravni sedem odstotkov. Izhodiščna plača se je tako v januarju 2001 povečala za 3,6 odstotka in avgusta za 2,6 odstotka. V zasebnem sektorju je do maja 2001 še veljal Dogovor o politiki plač za obdobje 1999 – 2001, na osnovi katerega se je izhodiščna plača v januarju 2001 povišala za 4,5 odstotka, maja 2001 pa je bil dogovorjen Aneks h politiki plač za obdobje 1999 – 2001 (Uradni list RS, št. 33/01). Na osnovi tega aneksa je usklajevalni mehanizem dvostopenjski. Pri uskladitvi v avgustu se je upoštevalo preteklo rast cen življenjskih potrebščin (92,5 odstotka dosežene v prvem polletju 2001), za drugo polletje pa je veljal enak način usklajevanja kot v javnem sektorju že od začetka leta 2001. Skupno povečanje izhodiščne plače ni smelo preseči 95 odstotkov rasti cen življenjskih potrebščin (Jesensko poročilo UMAR, 2001, str. 117 – 120). Vlada pa je že sprejela tudi Aneks h kolektivni pogodbi za negospodarske dejavnosti (Uradni list RS, št. 99/01), kjer je dogovorjeno usklajevanje plač v javnem sektorju za leti 2002 in 2003.

4.2.3 Gibanje plač v Sloveniji v obdobju 1993 – 2001

Gibanje povprečnih bruto plač spremlja Statistični urad Republike Slovenije z mesečno statistično raziskavo, ki zajame približno osemnajst tisoč podjetij, družb in organizacij. Po teh podatkih so povprečne plače na zaposlenega v Sloveniji od leta 1993 vsako leto realno naraščale. Slika 9 kaže, da je bila realna rast plač do leta 1996 nekoliko hitrejša in je presegala rast produktivnosti dela. V naslednjih letih se je rast plač nekoliko umirila in je dosegala povprečne realne stopnje rasti od 1,6 do 3,3 odstotka. V tem obdobju je produktivnost dela v povprečju rasla hitreje kot plače, kar je tudi posledica določil Dogovora o usklajevanju plač v

obdobju 1999-2001 (Uradni list RS, št. 3/99, 39/99), po katerem plače realno naj ne bi rasle hitreje od produktivnosti dela.

Slika 9: Realne bruto plače in produktivnost dela 1993–2001, realne letne stopnje rasti v %⁶

Vir: Statistični letopis RS 2001.

Mnogi avtorji rast plač v tranzicijskih gospodarstvih razlagajo z Balassa-Samuelsonovim efektom, ki pravi: ker je menjalni sektor bolj kapitalno intenziven in ima bistveno hitrejšo rast produktivnosti, si ta sektor lahko privoščiti višje plače – to pa posledično dvigne pritisk na stroške dela v nemenjalnem sektorju.⁷ Glavna argumenta za hitrejšo rast cen storitev sta tako izenačenje plač med menjalnim in nemenjalnim sektorjem ter hiter porast produktivnosti v prestrukturiranih podjetjih v menjalnem sektorju (Bole, 2001, str. 1 - 16). To lahko primerjamo s pojmom "catching up process", ki je prisoten tudi v državah EU: produktivnost narašča hitreje v industriji (menjalnem sektorju) kot v storitvenem (nemenjalnem) sektorju, plače pa se oblikujejo enotno zaradi institucionalnih razlogov in značilnosti trga dela. Navedeno sproža inflacijske pritiske (Festić, 2001, str. 223 – 235).

Primer Slovenije nekaterim zgoraj navedenim dejstvom ne ustreza. Empirični dokazi o dinamiki in strukturi plač ne podpirajo zadovoljivo vloge produktivnosti v menjalnem sektorju, saj se je produktivnost delovne sile v Sloveniji po osamosvojitvi povečevala predvsem zaradi odpuščanja zaposlenih. V bivši Jugoslaviji smo poznali fenomen prikrite brezposelnosti, na porast produktivnosti v menjalnem sektorju pa so vplivale tudi intenzivne kapitalske investicije. Za dvigom relativnih cen storitev (glede na cene blaga) stoji kot pomemben faktor razvoj delitve na menjalni in nemenjalni sektor (Bole, 2001, str. 1 - 16).

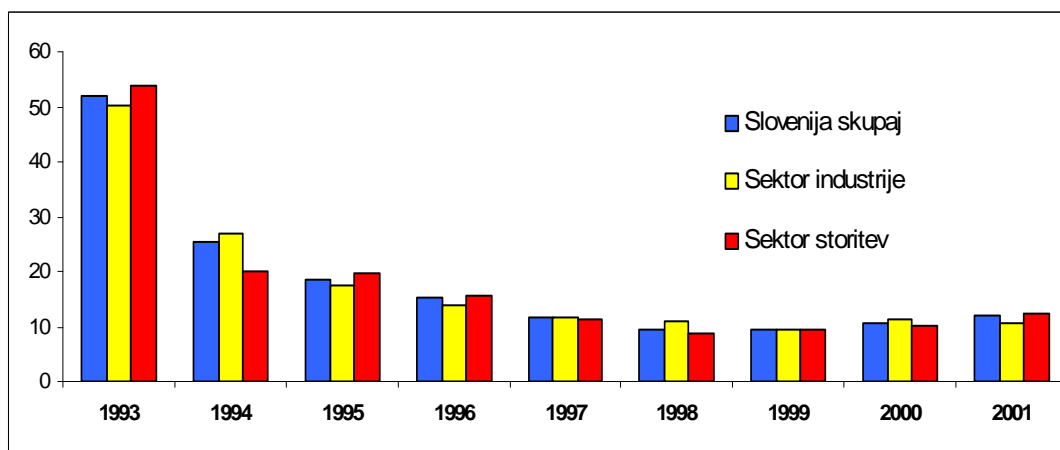
Razlaga, ki izhaja iz Balassa-Samuelsonovega efekta, vsebuje dve bistveni tezi: relativni porast plač v nemenjalnem sektorju (sektor storitev) je glavni povzročitelj dviga relativnih cen nemenjalnih dobrin (cen storitev glede na cene blaga); ter plače v delovno intenzivnem

⁶ Za leto 2001 še ni bilo mogoče izračunati produktivnosti, ker podatek o celotni dodani vrednosti še ni na voljo.

⁷ Menjalni sektor smo v nadaljevanju za potrebe analize aproksimirali kot sektor industrije, nemenjalni sektor pa kot sektor storitev.

nemenjalnem sektorju lovijo plače v visoko kapitalno intenzivnem menjalnem sektorju, ki so pognane z rastjo produktivnosti dela. Empirični dokazi o dinamiki plač v Sloveniji ne potrjujejo predvsem druge predpostavke (Bole, 2001, str. 1 - 16).

Slika 10: Rast povprečnih bruto plač na zaposlenega 1993 – 2001, povprečne letne stopnje rasti v %

Vir: Bilten Banke Slovenije, 1992 – 2001⁸.

V prvih dveh letih tranzicije so plače v sektorju storitev naraščale hitreje kot v menjalnem sektorju. Po letu 1994, ko je začela naraščati ekonomska aktivnost v industriji, natančneje predelovalnih dejavnostih, so začele relativne plače v nemenjalnem sektorju padati, a so do konca leta 1997 še vedno rasle hitreje kot plače v menjalnem sektorju. Takšna dinamika plač v prvih dveh letih tranzicije, ko se je menjalni sektor intenzivno prestrukturiral, kaže ravno nasprotno kot govori Balassa-Samuelsovov efekt. Ko je prestrukturiranje v menjalnem sektorju začelo kazati rezultate, se je tudi vrzel med plačami v menjalnem in nemenjalnem sektorju pričela zmanjševati (Bole, 2001, str. 1 - 16). Po prvem polletju 2000 so predvsem značilni domači dejavniki sprožili nov val rasti plač, zelo izrazito v državnih panogah, torej v nemenjalnem sektorju, kar je povzročilo tudi pospešeno rast cen nemenjalnega sektorja, kjer je bodoče umirjanje še nezanesljivo (Drenovec, 2001, str. 63 – 75).

Bole je v svojem delu raziskal strukturo plač v omenjenih dveh sektorjih glede na izobrazbeno strukturo in ugotovil, da so bile v prvem desetletju tranzicije v Sloveniji plače v nemenjalnem sektorju precej višje kot v menjalnem sektorju za vse izobrazbene range, z izjemo nekvalificiranih poklicev. Za nizke stopnje izobrazbe je bil demonstracijski učinek visok, za višje stopnje izobrazbe pa je segmentacija trga dela preprečila izenačenje plač. Realizacijo tega so omogočili močni sindikati, ki so s pogajanjem poskrbeli, da so plače v menjalnem sektorju lovile plače v nemenjalnem sektorju. Menjalni sektor (večinoma predelovalne dejavnosti) je moral tako v prvih letih tranzicije zaradi pritiska sindikatov dvigovati plače

⁸ Do leta 1997 je bila delitev zaradi institucionalnih razlogov na sektor gospodarstva in na sektor negospodarstva, od leta 1997 pa na sektor kmetijstva, industrije in storitev.

kljub korenitemu prestrukturiranju podjetij, povezanim z zniževanjem stroškov in odpuščanjem. Ker je bil cilj sindikatov predvsem dvig plač in ne dvig zaposlenosti, ni uspeha pri poskusu, da bi ukrotili plače v nemenjalnem sektorju toliko časa, dokler je tržna struktura nemenjalnega sektorja nekonkurenčna, kar omogoča, da ta podjetja cene po metodi pribitka lahko dvignejo tako visoko nad svojimi mejnimi stroški, da krijejo povečane stroške. V letu 1999 so se razlike v relativnih plačah za enake izobrazbene ravni postopoma zmanjšale. Začele so prehitovati plače v menjalnem sektorju. V letu 2000 in lani pa je bila zopet izrazita hitra rast plač v storitvenem sektorju (Bole, 2001, str. 1 - 16).

Delakorda in Kastelec (2001, str. 28) sta za obdobje od leta 1997 do 2000 potrdila vpliv rasti plač v nemenjalnem sektorju na rast plač v menjalnem sektorju. Takšno dinamiko plač in posledično cen pojasnjuje razvoj zgoraj opisane strukture trga v Sloveniji. V prvih letih tranzicije nemenjalni sektor namreč še ni bil razvit do take mere kot menjalni, določeni segmenti pa so se šele ustvarjali. V menjalnem sektorju je bila večja konkurenca, tako domača kot tuja. Smiselno je trditi, da je takšna dinamika plač v teh dveh sektorjih vplivala tudi na različno dinamiko cen, kar Bole prikaže s podatki o marži. Manj konkurenčna tržna struktura v nemenjalnem sektorju je omogočala podjetjem, da so (glede na menjalni sektor) svoje cene dvignila nad mejne stroške in tako realizirala visoke monopolne dobičke. Ker so zaradi tega tudi delodajalci pričakovali višje dobičke, se povečanju plač niso upirali. Hoteli pa so tudi pritegniti in obdržati potrebno delovno silo (Bole, 2001, str. 1 - 16).

V sektorju storitev so bili sindikati številni, vendar decentralizirani, prioriteta pa so jim bile višje plače in ne večja zaposlenost. Te glavne karakteristike večine sindikatov po Sloveniji so imele (in še danes imajo) dve bistveni posledici, in sicer da so sindikati skoraj ekskluzivno pritiskali na dvig plač ter da je decentralizacija sindikatov prispevala k segmentaciji trga dela, posebej še za višje stopnje usposobljenosti. Obe posledici sta preprečili, da bi stopnja brezposelnosti v Sloveniji bistveno vplivala na dinamiko plač, posebej še za delavce z visokimi stopnjami izobrazbe. V sektorju storitev so z dvigom plač pritegnili in obdržali najboljše delavce in posledično povzročili tudi dvig cen (Bole, 2001, str. 1 - 16).

Bole je v svoji analizi pokazal tudi vpliv dviga plač na inflacijo – posebej za cene blaga in cene storitev. Izkazalo se je, da je ta precej pomemben, vendar je bil učinek na cene storitev precej močnejši kot na cene blaga in tudi trajal je dalj časa (Bole, 2001, str. 1 - 16).

4.3 Gibanje cen in inflacija v Sloveniji

V Sloveniji se cene oblikujejo prosto, po pravilih trga. To je do leta 1999 zagotavljal Zakon o cenah (Uradni list RS, št. 1/91-I), od leta 1999 dalje pa Zakon o kontroli cen (Uradni list RS, št. 63/99). Ta predpisuje, da se v določenih primerih cene oblikujejo pod nadzorom vlade. Večina cen je bila liberaliziranih do junija 1994, vendar se Slovenija glede časovnega okvira liberalizacije cen ne more primerjati z ostalimi tranzicijskimi državami v Evropi, saj se je le ta

začela že v bivši Jugoslaviji leta 1988 in se je nato le nadaljevala. Sedaj je v Sloveniji liberaliziranih okrog 77 odstotkov vseh cen (Ashworth, Čufer, Holland, 2001, str. 3 – 5).

V Sloveniji statistika spremlja in objavlja naslednje cenovne indekse: indeks cen življenjskih potrebščin, indeks cen na drobno, indeks cen proizvodov industrijskih proizvajalcev ter indeks maloprodajnih cen. Indeks cen življenjskih potrebščin (ICZP) predstavlja posebno obliko indeksa maloprodajnih cen in je najbolj uporabljena mera za inflacijo, ki meri stroške nakupa standardizirane košarice dobrin v različnih časovnih trenutkih. Do leta 1997 so v Sloveniji merili uradno stopnjo inflacije z indeksom cen na drobno (ICD), leta 1998 pa ga je zamenjal indeks cen življenjskih potrebščin, ki je evropsko bolj primerljiv, je pa tudi bolj občutljiv na konjunkturalna gibanja gospodarstva. Indeks cen proizvodov industrijskih proizvajalcev (ICP) meri nivo cen pri prodaji na debelo in pri proizvajalcih.

4.3.1 Pregled dogajanj na področju inflacije v Sloveniji od osamosvojitve do danes

V bivši Jugoslaviji, katere del je bila tudi Slovenija, je bila inflacija ves čas prisotna. Njen vzrok je bil v strukturi trga, ki je imel primesi planskega sistema, hkrati pa je vseboval elemente tržnega mehanizma. Takratna poglavitna vira inflacije sta bila plansko določene plače in tržna nesorazmerja med ponudbo in povpraševanjem. V drugi polovici osemdesetih let so rastoči stroškovni pritiski, presežna inflacijska pričakovanja in v osnovi vgrajena nestabilnost socialističnega sistema ob zunanjem neravnotežju in dolžniški krizi prerasli v hiperinflacijo. Ko se je Slovenija junija leta 1991 osamosvojila, je samostojnost dočakala v težki gospodarski krizi s tako notranjim kot zunanjim ekonomskim neravnotežjem (Strmšnik et al., 1999, str. 75 - 79).

Tabela 3: Povprečne letne stopnje rasti v Sloveniji, 1993 – 2001, v %

	Povprečne letne stopnje rasti v %								
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Cene življenjskih potrebščin	32,9	21,0	13,5	9,9	8,4	8,0	6,1	8,9	8,4
Cene na drobno	32,3	19,8	12,6	9,7	9,1	8,6	6,6	10,9	9,3
• blago	29,6	18,8	11,2	8,1	8,6	8,1	6,1	10,8	8,3
• storitve	45,4	24,3	17,9	15,6	10,8	10,3	8,4	11,1	13,5
Cene industrijskih proizvajalcev	21,6	17,7	12,8	6,8	6,1	6,0	2,1	7,6	9,0
Tečaj DEM	28,8	14,3	4,4	8,3	2,5	2,4	5,1	6,1	5,7
Bruto plače na zaposlenega	47,8	25,4	18,4	15,3	11,8	9,6	9,6	10,6	11,9

Vir: Bilten Banke Slovenije, januar 2002.

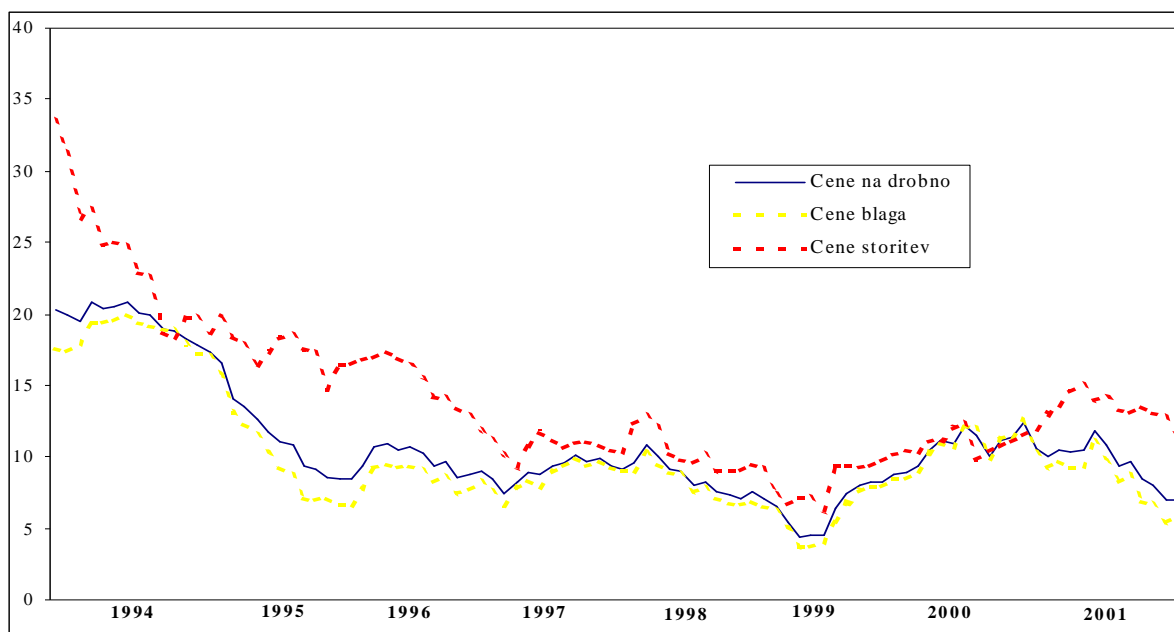
Dosedanje razlage slovenske inflacije so pristopale bodisi z običajno analizo kratkoročnih dejavnikov inflacije (tečaj, plače) ali pa s poudarjanjem vloge institucionalnih sprememb, predvsem rasti konkurence v tranzicijskem obdobju (Drenovec, 2001, str. 63 – 75).

Tekoče medletne stopnje rasti cen (inflacije) v Sloveniji so padle pod 20 odstotkov do začetka leta 1993, nato so nihale med 15 in 25 odstotki. Od začetka leta 1995 naprej je sledilo nadaljnje postopno zniževanje, na 4 do 5 odstotkov sredi leta 1998. Na tej ravni se je tedanji trend zaustavil, maja in junija 1999 so medletne stopnje inflacije dosegle tudi že 4,3 odstotka. Sledili sta dve eksogeni motnji (prva je bil uvedba davka na dodano vrednost, druga pa naftni šok), ki sta inflacijo potegnili nazaj na 9 odstotkov. V letu 2001 je bila povprečna letna rast cen na ravni 8,4 odstotka, kar je nekoliko nižje, vendar še vseeno previsoko ob upoštevanju Maastrichtskih kriterijev in ob dejstvu, da se Slovenija pripravlja na vstop v Evropsko unijo in kasneje tudi na vstop v Evropsko monetarno unijo. Slovenski ekonomisti ugotavljajo, da je v zadnjih dveh letih zopet zaznaven močan vpliv rasti plač na inflacijo, predvsem prihajajo impulzi iz javnega sektorja, kjer so plače v tem obdobju precej porasle, manj pa iz menjalnega sektorja, kjer si podjetja ne morejo privoščiti prenosa povečanja stroškov zaradi plač v cene produktov, saj so ves čas izpostavljena ne le domači, temveč predvsem tuji konkurenci. Po dveh zaporednih inflacijskih šokih je znižanje inflacije spet eden najpomembnejših ciljev ekonomske politike. Oba dogodka sta v glavnem že davno mimo, tekoče stopnje rasti cen pa so še vedno visoke, kot tudi medletna stopnja, ki še ni padla dosti pod devet odstotkov (Drenovec, 2001, str. 63 – 75).

V Sloveniji lahko v zadnjih dveh letih posebej poudarimo dva pomembna dejavnika inflacije: rast plač (v menjalnem sektorju) v odlični konjunkturi in rast plač v javnem sektorju (Festić, 2001, str. 28). Sprožanje rasti plač je izrazito v nemenjalnem sektorju v nekonkurenčnih panogah (državne panoge, izobraževanje, zdravstvo). V teh primerih so inflacijski pritiski rasti plač kompleksen makroekonomski problem (Drenovec, 2001, str. 63 -75).

Nemenjalna inflacija se običajno aproksimira s cenami storitev. Na te v glavnem vplivajo domači dejavniki, saj produkti nemenjalnega sektorja nimajo konkurence iz tujine. Sektor storitev lahko delimo na konkurenčne trge, to je bolj privatni sektor storitev (primer gostinskih storitev) in na nekonkurenčne trge, kamor spada predvsem državni sektor (predstavlja dobro polovico teh storitev) in storitve, ki niso prenosljive v tujino (na primer popravila, osebne storitve, avtomobilsko zavarovanje, del kulturnih storitev in podobno). Večina nemenjalnega sektorja je nekonkurenčnega in ni ovir za prenašanje rasti stroškov v cene. Rast plač je v storitvenih dejavnostih zadosti dobra aproksimacija za stroške. Najbolj pogosta razlaga je, da se rast plač v industriji, ki je povzročena z rastjo produktivnosti prenese v storitvene panoge, kjer podobna kompenzacija s produktivnostjo ni mogoča in se izrazi kot pritisk na cene. Rast plač se lahko inicira tudi v samih monopolnih podjetjih, zaradi enostavne prenalitve stroškov v cene. Primer so nenehne podražitve storitev telekomunikacij pri nas, saj so te še vedno večinoma pod monopolom države (Drenovec, 2001, str. 63 – 75).

Slika 11: Indikacija menjalnih in nemenjalnih cen v cenah na drobno, 1994 - 2001, medletne stopnje rasti v %⁹

Vir: Bilten banke Slovenije, 1993 – 2001.

Iz slike 11 je razvidno, da je bila rast cen storitev skozi vse obravnavano obdobje višja kot rast cen blaga. Povečevanje razkoraka med rastjo cen blaga in cen storitev v zadnjem letu je delno posledica odloženega prilagajanja cen storitev cenam blaga, ki so se relativno hitreje povečevale v predhodnih mesecih, delno povečanega povpraševanja v posameznih sektorjih, delno nedokončanih strukturnih reform na področjih, kjer so cene še regulirane, delno pa je posledica različne dinamike rasti factorske produktivnosti med sektorji, ki so pri svojem poslovanju podvrženi mednarodni konkurenci, in tistimi, ki poslujejo predvsem na notranjem trgu. Višjih plač v pretežno nemenjalnih sektorjih namreč ne omogoča izboljšana produktivnost, ampak predvsem povišanje cen storitev, ki jih ti sektorji ponujajo. Dodatno oviro zmanjševanju cen v naslednjem letu predstavlja tudi morebitno povečevanje razkoraka med rastjo plač, tako znotraj sektorjev kot med posameznimi sektorji, še posebej če se bo taka dinamika plač odrazila na povečani potrošnji prebivalstva. Z ohranjanjem veljavnih mehanizmov in stopenj indeksacije pa bi povečevali proces inflacije in upočasnjevali proces dezinflacije (Jesensko poročilo UMAR, 2001, str. 46 – 51).

4.3.2 Dinamika inflacije in vpliv rasti plač na rast cen v tranzicijskih gospodarstvih

Inflacijske dejavnike lahko, kot smo že ugotovili, razdelimo v dve skupini, s katerima se dokaj uspešno razlaga sedanje gibanje inflacijskega procesa: na dohodkovne in stroškovne dejavnike. Prva skupina dejavnikov vključuje periodična presežna povečanja količine denarja v obtoku ali kreditov preko zaželeni ravni, poleg tega pa tudi monetizacijo fiskalnega deficita.

⁹ Menjalne cene so aproksimirane s cenami na drobno za blago, nemenjalne cene pa s cenami na drobno za storitve.

Glavna predstavnika stroškovnih inflacijskih dejavnikov pa sta višja rast plač od rasti produktivnosti dela ter ozko grlo ponudbe, ki dviguje cene na kratek rok (Ross, 1998, str. 4).

Ross navaja, da lahko dinamiko inflacijskega procesa opredelimo z enakimi temeljnimi dejavniki tako v razvitih tržnih kot v tranzicijskih gospodarstvih, s tem da moramo pri analizi inflacije v tranzicijskih gospodarstvih upoštevati institucionalne in zgodovinske zapuščine iz planskega sistema (v bivši Jugoslaviji delno planski sistem s primesmi tržnega mehanizma). V obeh tipih gospodarstev so bile denarne zmogljivosti in odsotnost davčne discipline opredeljene kot kritične pri odpravljanju inflacije. Za plačno politiko pa je bilo ugotovljeno, da ima v tranzicijskih gospodarstvih precej večji pomen pri zniževanju inflacije kot v razvitih gospodarstvih. Ta trditev velja tudi za Slovenijo (Ross, 1998, str. 4).

Gospodarstva, ki so izkusila visoke stopnje inflacije, so že pred obdobjem stabilizacije uporabljala pogodbe o indeksaciji plač, ki so še dodatno zavirale zmanjšanje inflacijske inercije. Vzrok za to inercijo naj bi bil povezan s tradicionalnimi dejavniki, kot so presežek denarja, rast plač, naravni pritiski na dvig menjalnega tečaja in relativno prilagajanje cen skupaj s togostjo cen navzdol. Ekonomisti so opazili, da v tranzicijskih gospodarstvih pritiski na plače razmeroma lahko pripeljejo do ekspanzije kreditov in inflacijskih pritiskov. Problem vodenja in upravljanja podjetij bi se moral pospešeno reševati preko procesov privatizacije in prestrukturiranja podjetniškega sektorja (Ross, 1998, str. 5).

5 EMPIRIČNA ANALIZA

V predhodnih poglavjih podajam opredelitve ekonomske teorije do povezav med brezposelnostjo, plačami in inflacijo in opisujem dejansko situacijo, ki na področju teh kategorij obstaja v Sloveniji. Na tem mestu skušam opisane relacije preveriti s preprosto ekonometrično analizo. Najprej je potrebno podati nekaj splošnih metodoloških pojasnil glede uporabljenih spremenljivk in opisati, kako so bile oblikovane uporabljene modelske enačbe. Ob enačbah podajam rezultate empirične analize in njihove komentarje.

Namen te diplomske naloge je opisati in pojasniti, kako v Sloveniji rast plač vpliva na rast cen. S preprosto ekonometrično analizo skušam opisane relacije pokazati na podlagi dejanskih podatkov. Če hočemo sklepati o tem, kako plače vplivajo na inflacijo, je potrebno poznati tudi ozadje oblikovanja plač. V Sloveniji se plače oblikujejo na centralni ravni s kolektivnimi pogajanjmi in ne na tržen način (s povpraševanjem in ponudbo po delu), kar sem dodatno preverila z enačbo, ki kaže odvisnost rasti realnih plač od stopnje brezposelnosti v Sloveniji ali s tako imenovano Phillipsovo krivuljo.

5.1 Metodološka pojasnila

Povezanost med makroagregati v Sloveniji je bila v preteklem desetletju precej drugačna kot v razvitih tržnih gospodarstvih ali v drugih tranzicijskih gospodarstvih, saj je naše

gospodarstvo po nekaterih značilnostih podobno prvim, po nekaterih pa drugim. Vsekakor so učbeniške makroekonomske relacije šele nastajale (Mencinger, 2001, str. 24 – 30).

Slovenija je primer majhnega gospodarstva, kjer je v obravnavanem obdobju 1993 - 2001 potekala tranzicija, v kateri so se določene makroekonomske kategorije šele oblikovale. Tudi statistični sistem se je prilagajal mednarodnim standardom, kar vpliva na verodostojnost časovnih serij. V empirični analizi leto 1992 zaradi otežene primerljivosti podatkov ni vključeno (hiperinflacija, visoke stopnje rasti plač, nerealne vrednosti tečajev). Pri razlagah je torej potrebno upoštevati določene omejitve, ki vplivajo na rezultate izvedene analize. Eno od omejitev predstavlja način spremljanja statistike plač, ki zajema le tako imenovana podjetja in druge organizacije, ne pokriva pa zasebnega sektorja. Druga omejitev je pomanjkljiva podatkovna osnova, ki predstavlja problem konsistentnosti statističnih serij z vsebinskega vidika, saj ni izpeljan v adaptacijo starih statističnih serij v smislu novih metodoloških opredelitev posameznih makroekonomskih agregatov. V tem času je bil izvršen prehod na novo standardno klasifikacijo dejavnosti, spremenjene so bile definicije nekaterih makroekonomskih kategorij, tudi plač. Prav tako je zaradi komaj desetletnega obstoja naše države serija podatkov, ki jih je mogoče zajeti v analizo, dokaj kratka, kar vpliva na verodostojnost same analize (Cimperman et al., 1996, str. 14).

V empirično analizo so vključene naslednje spremenljivke: stopnja registrirane brezposelnosti, realne in nominalne plače, devizni tečaj nemške marke DEM in denarni agregat M3. Registrirana brezposelnost je vključena namesto mednarodno primerljive anketne brezposelnosti, saj je to statistika do leta 1997 merila le v drugem četrtletju vsako leto, torej je težko sestaviti ustrezno serijo podatkov za analiziranje. Čeprav stroškovno inflacijo dejansko povzročajo stroški dela, le te statistika spremlja enkrat letno, zato se v večini analiz uporabljajo bruto plače, ki predstavljajo okrog 70 odstotkov stroškov dela. V celotnih odhodkih družb so stroški dela leta 1999 predstavljali 15,6-odstotni delež, leta 2000 15,1-odstotni delež in leta 2001 14,6-odstotnega (Finančni kazalniki Gospodarske zbornice Slovenije 1999 in 2000, Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2001).

V sledeči analizi so uporabljeni mesečni (in alternativno povprečni letni) podatki, preračunani v verižne indekse. Splošna formula preračuna zaporednih podatkov v času v verižne indekse je (Blejec, 1996, str. 180):

$$I_V = 100 \cdot \frac{Y_t}{Y_{t-1}},$$

kjer Y_t predstavlja kategorijo v tekočem časovnem obdobju, Y_{t-1} pa kategorijo v predhodnem časovnem obdobju.

5.1.1 Definicije uporabljenih spremenljivk

Podatke o ekonomskih kategorijah, ki so uporabljene v empirični analizi, zbira in objavlja Statistični urad Republike Slovenije. Definicije povzemam po Statističnem letopisu Republike Slovenije in po Biltenu Banke Slovenije.

Podatki o plačah so rezultat statističnega raziskovanja z naslovom Mesečno poročilo o plačah in zaposlenih osebah v družbah, podjetjih in organizacijah (ZAP-M), v katerega so zajete zaposlene osebe, ki delajo v družbah, podjetjih in organizacijah na podlagi pogodbe o zaposlitvi. Osebe, ki delajo po avtorskih pogodbah ali pogodbah o delu, niso upoštevane. Od leta 1992 so v raziskovanje vključena tudi zasebna podjetja (z več kot dvema zaposlenima) in oborožene sile, od leta 1993 pa tudi policija. **Bruto plača** so izplačani prejemki zaposlenih za delo v polnem delovnem času in krajšem ali daljšem od tega. Zajemajo tudi vse druge prejemke, ki se oblikujejo na tej osnovi: prejemke za delo nad polnim delovnim časom, nadomestila za letni dopust, plačani dopust do sedem dni, državne praznike, izostanke zaradi bolezni do trideset dni, za strokovno izobraževanje, zastoje pri delu brez krivde zaposlenih, plačane odsotnosti, zaostala izplačila plač in nadomestila plač za predhodne mesece, prejemke za minulo delo, stimulatивne dodatke, nagrade, premije ter prejemke po periodičnem obračunu in zaključnem računu. Bruto plače ne vsebujejo nadomestil, ki ne bremenijo podjetja in izplačil, ki bremenijo materialne stroške, izplačil za avtorske honorarje in pogodbeno delo, regresa in plač, ki so bile izplačane zaposlenim kot lastniški deleži. **Povprečna mesečna plača** je povprečni znesek, ki ga kot plačilo za mesec dela prejmejo zaposlene osebe, ki delajo v družbi, podjetju ali organizaciji. **Indeks nominalnih plač** se računa iz podatkov o povprečnih mesečnih plačah. **Indeks realnih plač** je razmerje med indeksom nominalnih plač in indeksom cen življenjskih potrebščin v istem obdobju (Statistični letopis, 2001, str. 248).

Stopnja brezposelnosti se spremlja kot stopnja registrirane in stopnja anketne brezposelnosti. Vir za stopnjo **registrirane brezposelnosti** je mesečna statistična raziskava ZAP-M, SRDAP (Statistični register delovno aktivnega prebivalstva) in Register brezposelnih na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje. Iskalec zaposlitve se šteje za registrirano brezposelno osebo, če zanj veljajo naslednje okoliščine (Statistični letopis, 2001, str. 223):

- nima redne zaposlitve ali samozaposlitve, ni lastnik ali solastnik poslujočega podjetja ali ni lastnik ali uporabnik nepremičnin, s katerimi se lahko preživlja;
- je sposoben in voljan delati ter je pripravljen sprejeti zaposlitev, primerno njegovi strokovni izobrazbi oziroma z delom pridobljeni delovni zmožnosti;
- se zaradi zaposlitve prijavi na pristojni izpostavi Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje.

Indekse cen statistika računa po modificirani Laspeyresovi formuli na osnovi cen predmetov in storitev ter njihovih ponderjev, ki predstavljajo relativne deleže izdelkov in storitev v skupni vrednosti vseh opazovanih izdelkov in storitev. **Indeks cen življenjskih potrebščin** meri spremembe v ravni drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov,

ki jih individualna rezidenčna gospodinjstva namenjajo za končno porabo. Ponderiranje temelji na podatkih o sestavi in vrsti izdatkov v gospodinjstvih po anketi o porabi v gospodinjstvih. Nazadnje je bilo spremenjeno v letu 1995 na podlagi ankete iz leta 1993. **Indeks cen na drobno** je indeks, ki kaže spremembe drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev z vidika strukture prodaje le-teh na domačem trgu ne glede na namen njihove nadaljnje uporabe in ne glede na vrsto potrošnika. Ponderiranje temelji na podatkih o strukturi vrednosti prodaje pridelkov, izdelkov in storitev v prodaji na drobno. Nazadnje je bilo spremenjeno leta 1997 na podlagi podatkov iz leta 1994. **Indeks cen proizvajalcev v industriji** meri spremembe cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih na domačem tržišču. Ponderiranje temelji na strukturi prodaje industrijskih proizvodov na domačem trgu (Statistični letopis, 2001, str. 272).

Denarni agregat M3 obsega gotovino v obtoku, vpogledne tolarske vloge republiškega proračuna, podjetij in drugih finančnih organizacij pri Banki Slovenije, vpogledne tolarske vloge pri bankah (M1), vezane tolarske vloge republiškega proračuna pri Banki Slovenije, hranilne in vezane tolarske vloge pri bankah ter vloge bank v stečaju in bank v likvidaciji pri bankah (M2) ter vloge prebivalstva v tuji valuti pri bankah ter od 1. septembra 1999 tudi vloge ostalih nedenarnih sektorjev v tuji valuti pri bankah (Bilten BS, 2001, str. 88).

Mesečni **devizni tečaj nemške marke DEM** je povprečje dnevni tečajev za delovne dni, tehtano s prometom (Bilten BS, 2001, str. 32).

Merjenje **produktivnosti dela** je v analitičnem smislu zaradi svoje narave in vsebine težavnejše. Mogoče jo je definirati na več ravneh – od mikro ravni do narodnogospodarske ravni. Ob analizi gibanj, povezanih z zaposlovanjem in plačami, ne smemo prezreti njenega pomena, saj je njena rast v zadnjih letih v veliki meri nadomestila upad zaposlenosti. Zaradi težavnosti izračuna v empirični analizi ni upoštevana, le pri razlagah.

Viri podatkov, na katerih temelji ekonometrična analiza, so Statistični letopis Republike Slovenije (letniki 1992 – 2001), Bilten Banke Slovenije (letniki 1992 – 2001) in posamezne mesečne informacije Statističnega urada Republike Slovenije. Podatke je mogoče dobiti tako v publicirani obliki kot na spletnih straneh navedenih institucij. Proučevano obdobje zajema čas od januarja 1993 do vključno decembra 2001, opazovanih enot je 108.

5.2 Oblikovanje modela

Izhodišče ekonometričnega proučevanja predstavlja ekonomska teorija, ki predpostavlja določene odnose med spremenljivkami, s katerimi opisuje obnašanje ekonomskih subjektov in institucij. Ti odnosi so predstavljeni opisno, če pa so formalizirani, imajo obliko determinističnih funkcij (Pfajfar, 1998, str. 10 - 11).

Kadar ekonometrično proučujemo povezave med spremenljivkami, moramo najprej specificirati model, s katerim bomo ekonomski pojav empirično raziskovali. Določiti moramo odvisne in pojasnjevalne spremenljivke v modelu, matematično obliko modela in teoretična pričakovanja o predznakih in velikosti parametrov. Običajno neposredno v funkcijo vključimo le najpomembnejše pojasnjevalne spremenljivke, vpliv ostalih spremenljivk v modelu pa upoštevamo z vpeljavo slučajne spremenljivke u . Merjenja lahko pokažejo, da nekatere v funkcijo vključene spremenljivke niso značilne – v tem primeru lahko našo prvotno hipotezo spremenimo tako, da to spremenljivko izključimo iz funkcije. Tako je število spremenljivk, ki jih v model vključimo na začetku, ekonomske narave, število spremenljivk, ki jih na koncu zadržimo v modelu, pa je odvisno od tega, ali ocene parametrov pri spremenljivkah ustrezajo ekonomskim, statističnim in ekonometričnim zahtevam (Pfajfar, 1998, str. 13).

Pri odločanju o obliki funkcije ekonometrik pogosto poizkuša z različnimi oblikami funkcij, nato pa se med različnimi izbire tisto, za katero se sodi, da je najbolj zadovoljiva na osnovi določenih meril (Pfajfar, 1998, str. 33). Pri analizi sem sledila funkcijam, ki jih za določene relacije narekuje ekonomska teorija in jih je mogoče najti v že narejenih raziskavah.¹⁰

Rezultati ekonometrične analize so odvisni od analiziranega obdobja oziroma velikosti vzorca, natančno zastavljenega vprašanja, ki ga proučujemo, od števila pojasnjevalnih spremenljivk ter enot, s katerimi merimo posamezne spremenljivke. Seveda pa moramo upoštevati tudi vse že prej navedene omejitve, ki izhajajo iz kratke serije podatkov, procesa tranzicije, v katerem so se nekatere makroekonomske kategorije šele oblikovale, in metodoloških sprememb, ki so se odvijale v času od začetka samostojnosti do danes.

5.2.1 Preverba Phillipsove krivulje

Povezavo med brezposelnostjo in rastjo plač v ekonomski teoriji ponazarja kratkoročna Phillipsova krivulja, ki pravi, da vsaj na kratek rok obstaja izmenjava med stopnjo brezposelnosti in rastjo plač. Če je stopnja brezposelnosti visoka, bodo stopnje rasti plač manjše in obratno, torej je med tema spremenljivkama negativna odvisnost. Razširjena Phillipsova krivulja ima v večini učbenikov naslednjo obliko (Douven, 1999, str. 22 – 27):

$$r_w = \pi^e + h - \alpha(u - u^*) - \beta(u - u_{-1}) + e.$$

Enačba kaže odvisnost stopnje rasti plač r_w od pričakovane stopnje inflacije π^e , razlike med dejansko in naravno stopnjo brezposelnosti ($u - u^*$) ter razlike med dejansko stopnjo brezposelnosti v tekočem in dejansko stopnjo brezposelnosti v predhodnem obdobju ($u - u_{-1}$). Stopnja naravne brezposelnosti je pojav, ki ga ni mogoče opazovati in meriti ("unobservable phenomenon"). Da bi to spremenljivko identificirali, so potrebne določene predpostavke. Raziskovalec se tu lahko opira na statistične predpostavke, kako se bo gibala na dolgi rok ravnovesna stopnja brezposelnosti (NAIRU). To odseva dejstvo, da se le-ta spreminja le

¹⁰ Enačbe so ocenjene po metodi najmanjših kvadratov. Uporabljen je programski paket Soritec for Students.

postopno skozi čas (Koning, 1999, str. 20 – 22). Zaradi poenostavitve v ekonometrični analizi upoštevam predpostavko, da je stopnja naravne brezposelnosti enaka nič. Relacijo med rastjo plač in stopnjo brezposelnosti dobro ponazarja naslednja funkcijska povezava, ki jo najdemo v večini učbenikov (Blanchard, Katz, 1997):

$$\log W_t - \log W_{t-1} = a_w + (\log P_t^e - P_{t-1}) - \beta u_t + \epsilon_t.$$

Iz nje izpeljemo naslednjo enačbo, primerno za regresijo (Blanchard, Katz, 1998)¹¹:

$$\log \frac{WREAL_t}{WREAL_{t-1}} = a_w - \beta u_t.$$

Dejanska ocenjevana funkcija za obdobje od januarja 1993 do decembra 2001 se glasi:

$$\log MIWREAL_t = a_w - \beta UREG_t,$$

kjer je odvisna spremenljivka $\log MIWREAL$ logaritem verižnega indeksa realnih rasti bruto plač na zaposlenega, pojasnjevalna spremenljivka $UREG$ pa mesečna stopnja brezposelnosti.

Tabela 4: Ocenjena funkcija Phillipsove krivulje v Sloveniji v obdobju 1993 - 2001

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
konstanta	4,62984	157,063	0,000
UREG	-0,0015426	-0,7176	0,475

Število opazovanih podatkov	=	108
Standardna napaka ocene regresije	=	0,0247390
Vsota kvadratov odklonov	=	0,0648739
R ²	=	0,0048
R ² (popravljeni)	=	-0,0046
Schwarzov kriterij	=	242,614
Durbin–Watson	=	2,25280
F (1,106)	=	0,515016 (0,474)

Ekonomsko teorija predvideva negativno povezavo med stopnjo brezposelnosti in stopnjo rasti realnih plač. Če se brezposelnost poveča, naj bi se stopnja rasti realnih plač zmanjšala. Ocenjena regresijska funkcija sicer kaže šibko negativno povezavo med spremenljivkama, vendar regresijski koeficient, ki pravi, da bi plače realno padle za 0,02 odstotka, če bi se brezposelnost povečala za eno odstotno točko, ni statistično značilen, zato ne moremo trditi, da ta povezava dejansko obstaja. Tudi model kot celota ni statistično značilen, vrednost determinacijskega koeficienta pa je izredno nizka (popravljeni determinacijski koeficient je celo negativen), kar pomeni, da je varianca logaritma indeksa realnih plač v večji meri pojasnjena s drugimi dejavniki, kot pa z linearnim vplivom stopnje brezposelnosti.

¹¹ Izpeljavo glej v Prilogah str. 1

Kratke serije podatkov, ki so na voljo za tranzicijska gospodarstva, izjemno otežujejo ocene posameznih enačb obnašanja makroagregatov za posamezne države. V primeru Slovenije ne moremo trditi, da so se v opazovanem obdobju 1993 - 2001 realne plače gibale v negativni odvisnosti od stopnje brezposelnosti. To lahko sklepamo že iz samega opazovanja slovenskega trga dela, kjer so v začetnih letih tranzicije indeksacija nominalnih plač in presežni davki na plače (to je v Sloveniji še vedno prisotno) pomenili, da so bile plače bolj določene z ravniyo cen, kot pa z ekonomskimi osnovami, kot je stopnja brezposelnosti. V zgodnjih letih sta prestrukturiranje podjetij in visoka ekonomska negotovost povzročila, da trg dela ni deloval po tržnih načelih (Ashworth, Čufer, Holland, 2001, str. 3 - 5). Na rast realnih plač pa je pozitivno vplivala tudi produktivnost dela, kot edini pravi vir realne rasti plač. To pomeni, da mora biti na dolgi rok rast produktivnosti dela usklajena z zgornjo mejo rasti plač, saj v nasprotnem primeru pride do neustrezne alokacije proizvodnih dejavnikov, kar lahko vodi k upadanju gospodarske rasti in k nezaposlenosti (Cimperman et al., 1996, str. 19).

5.2.2 Oblikovanje modela inflacije

Ekonomska teorija pri pojasnjevanju inflacije predvideva že uveljavljene pojasnjevalne spremenljivke. Na rast cen pozitivno vplivajo količina denarja v obtoku, plače, devizni tečaj in nekateri drugi dejavniki. Namen diplomske naloge je prej opisani vpliv rasti plač na inflacijo pokazati tudi s preprosto ekonometrično analizo. Prvotno v regresijo vključujem le ti spremenljivki, med katerima glede na ekonomsko teorijo pričakujemo pozitivno povezavo.

Literatura kot indeks cen največkrat navaja indeks cen življenjskih potrebščin (ICZP), indeks cen na drobno (ICD) ter indeks cen proizvajalcev v industriji (ICP). Cene industrijskih proizvodov so se v obravnavanem obdobju 1993 – 2001 gibale precej drugače kot cene na drobno in cene življenjskih potrebščin (glej Sliko 1, na str. 1 v Prilogah). V analizi je uporabljen indeks cen na drobno, ki daje zelo podobne rezultate kot indeks cen življenjskih potrebščin, do leta 1997 pa je bil tudi uradni kazalec inflacije.

V najbolj osnovni obliki lahko "cenovno enačbo" zapišemo kot (Blanchard, 1998):

$$\Delta \log P_t = a_p + \beta \cdot \Delta \log W_t + \epsilon_{pt},$$

iz česar izpeljemo funkcijo, ki jo lahko uporabimo neposredno v regresiji:¹²

$$\log \frac{P_t}{P_{t-1}} = a_p + \beta \cdot \log \frac{W_t}{W_{t-1}} + \epsilon_{pt}$$

oziroma

$$\log MICD_t = a_p + b \cdot \log MIWNOM_t.$$

¹² Izpeljava glej Priloge str. 1

Odvisna spremenljivka $\log MICD$ predstavlja logaritem mesečnega verižnega indeksa cen na drobno, pojasnjevalna spremenljivka $\log MIWNOM$ pa je logaritem verižnega indeksa nominalnih rasti bruto plače na zaposlenega.

Tabela 5: Ocenjena funkcija vpliva rasti nominalnih plač na rast cen v obdobju 1993 - 2001

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
konstanta	4,46037	38,7739	0,000
log MIWNOM	0,03329	1,33619	0,184

Število opazovanih podatkov	=	108
Standardna napaka ocene regresije	=	0,0062727
Vsota kvadratov odklonov	=	0,0041708
R^2	=	0,0166
R^2 (popravljeni)	=	0,0073
Schwarzov kriterij	=	390,809
Durbin–Watson	=	1,12062
F (1,106)	=	1,7854 (0,184)

Rezultat regresije (glej Tab. 5, na str. 37) kaže le šibko povezavo med rastjo nominalnih bruto plač na zaposlenega in rastjo cen na drobno v proučevanem obdobju 1993 – 2001, ki pa ni statistično značilno različna od nič. Če bi se plače povečale za en odstotek, bi se cene na drobno povišale za 0,03 odstotka, česar ne moremo trditi z gotovostjo. Rezultat, ki ne potrjuje povezave med rastjo plač in rastjo cen, je pričakovano, saj analiza temelji na mesečnih podatkih, v Sloveniji pa se plače ne spreminjajo mesečno. Naš trg dela ustreza keynesianskemu modelu, kjer so prisotni sindikati, plače pa se oblikujejo s kolektivnimi pogajanjem med sindikati in delodajalci. To pomeni, da so nominalne plače za določeno obdobje ustavljene in se ne spreminjajo mesečno, tako kot cene oziroma glede na ponudbo in povpraševanje po delu, kar je prikazano v prvem delu empirične analize. V času veljavnosti kolektivne pogodbe lahko realne plače celo padajo, če je dejanska raven cen višja kot je bila pričakovana raven cen ob sprejemanju kolektivne pogodbe.

Povezavo med rastjo plač in rastjo cen pa že lahko pričakujemo v obdobju enega leta, saj se v tem času plače že prilagodijo cenam z zakonsko določeno eskalacijo, lahko pa tudi povratno vplivajo na rast cen. Enačbo sem alternativno ocenila z letnimi podatki za obdobje 1993 – 2001. Opazovanih enot je le devet, kar je potrebno upoštevati kot omejitev verodostojnosti rezultatov zaradi prekratke serije podatkov.

Ocenjena funkcija, kjer odvisna spremenljivka $LICD$ predstavlja indeks povprečne letne stopnje rasti cen na drobno, pojasnjevalna spremenljivka $LIWNOM$ pa indeks povprečne letne stopnje rasti nominalnih bruto plač na zaposlenega, se glasi:

$$\log LICD_t = 1,4589 + 0,6859 \cdot \log LIWNOM_t$$

$$t: \quad (6,347) \quad (14,221)$$

$$P: \quad (0,000) \quad (0,000)$$

$$R^2 = 0,9665 \quad R_{pop}^2 = 0,9618 \quad s_e = 0,01326$$

Med rastjo plač in rastjo cen se kaže statistično značilna pozitivna povezava. Cene so se v obravnavanem obdobju 1993 – 2001 v enem letu povečale za 0,7 odstotka, če so se plače povečale za en odstotek. V okviru enega leta torej lahko govorimo o vplivu rasti plač na rast cen. V tem času se plače prilagodijo za rast cen, hkrati pa že lahko povratno vplivajo na cene. Omejitve ocenjene funkcije izhajajo izredno kratke serije podatkov, iz metodoloških sprememb, natančneje spremembe v statistični definiciji plač v proučevanem obdobju ter iz dejstva, da je bila Slovenija v tem času v procesu tranzicije in da so se nekatere makroekonomske kategorije šele oblikovale.

5.2.3 Vpliv ostalih značilnih dejavnikov na rast cen

Ker je regresija na podlagi mesečnih podatkov pokazala le šibak vpliv plač na rast cen, sem analizirala še vpliv drugih dejavnikov, ki so po mnenju slovenskih ekonomistov v proučevanem obdobju najbolj vplivali na inflacijo. V ocenjevano funkcijo sem dodatno vključila devizni tečaj nemške marke DEM in monetarni agregat M3, oba preračunana v verižne indekse.

Tabela 6: Ocenjena funkcija rasti cen na drobno v obdobju 1993 – 2001

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
log konstanta	3,00829	8,73364	0,000
log MIWNOM	0,0251974	1,11396	0,268
log MIDT	0,126073	1,78651	0,077
log MIM3	0,196288	3,98350	0,000

Število opazovanih podatkov	=	108
Standardna napaka ocene regresije	=	0,00564632
Vsota kvadratov odklonov	=	0,00331561
R ²	=	0,2182
R ² (popravljeni)	=	0,1957
Schwarzov kriterij	=	398,518
Durbin–Watson	=	1,42508
F (1,106)	=	9,67589 (0,000)

Rezultati ocenjene funkcije kažejo, da rast nominalnih bruto plač šibko vpliva na rast cen na drobno, ta vpliv pa se zopet pokaže kot statistično neznačilen, kar je pričakovano ob uporabi

mesečnih podatkov. Močnejši (in tudi bolj značilen) vpliv na rast cen na drobno kažeta devizni tečaj nemške marke in denarni agregat M3 oziroma količina denarja v obtoku, saj ta dva vplivata na rast cen tudi že v razdobju enega meseca. Vsi vplivi imajo v skladu s pričakovanji glede na ekonomsko teorijo pozitiven predznak.¹³

Rast plač torej v vsakem primeru kaže šibak vpliv na rast cen, vendar o tem lahko govorimo šele v razdobju enega leta. Omejitev pri analizi je več – večino, od metodoloških sprememb do kratke serije podatkov, sem že navedla. Drugačen, bolj zanesljiv rezultat bi dobili tudi, če bi v analizo vključili le proste cene, brez nadzorovanih.

Nekateri slovenski ekonomisti so proučevali isto funkcijsko povezavo. Delakorda in Kastelec (2001, str. 11) sta ugotovila, da na inflacijo ne vpliva dinamika plač, temveč njihova raven in visoka obdavčenost. Festičeva pa je z Grangerjevim testom vzročnosti dokazala vpliv nominalnih plač na inflacijo, in sicer v časovnem intervalu štiri do osem kvartalov. Izračunala je, da lahko pri zamiku osem kvartalov okrog štirideset odstotkov variance inflacije pojasnimo z bruto nominalnimi plačami (Festić, 2001, str. 223 – 235).

V opazovanem obdobju 1993 – 2001 je bila rast cen industrijskih proizvajalcev precej počasnejša od rasti cen na drobno, še počasnejša je bila nominalna deprecijacija tolarja proti nemški marki (glej Tab. 1, na str. 2 v Prilogah). Hitrejša od inflacije je bila rast plač in rast javnih prihodkov, daleč najhitreje pa se je povečeval denarni agregat M3, ki je bil po letu 1997 tudi denarni cilj Banke Slovenije. Če bi to močno poenostavili, bi lahko rekli, da se je inflacija v preteklem desetletju zmanjševala predvsem zaradi konkurence v menjalnem sektorju (počasnejša rast industrijskih cen) in zaradi vplivov svetovnega trga (tečaj nemške marke, cena nafte), ne pa zaradi dohodkovne politike, saj so plače spodbujale njeno rast (Mencinger, 2001, str. 24 – 30).

5.3 Rast plač in rast cen – povezava v menjalnem in nemenjalnem sektorju

Indeks cen ni homogen in avtorji trdijo, da na različne skupine cen znotraj tega indeksa posamezni dejavniki ne delujejo na enak način. Pri oblikovanju nemenjalnih cen imajo prevladujoč vpliv denar in plače, medtem ko na oblikovanje menjalnih cen bolj vpliva devizni tečaj (glej Tab. 5 in Tab. 6, na str. 7 v Prilogah). Prisotnost konkurence in odprtost trga do tujine sta vzroka, da se menjalne cene oblikujejo predvsem pod vplivom tečaja. Le-ta nima bistvene vloge pri oblikovanju nemenjalnih cen.

V nadaljevanju ocenjujem vpliv rasti plač posebej na menjalne in nemenjalne cene. Menjalne in nemenjalne cene sem definirala v okviru cen na drobno. Možnih je več delitev, po vzoru že obstoječih analiz slovenskih ekonomistov pa je najpreprostejša rešitev naslednja: menjalne

¹³ Enako regresijo sem izvedla s serijo devetih letnih podatkov (1993 – 2001). Rezultat je pričakovana pozitivna povezava pri vseh pojasnjevalnih spremenljivkah, vendar statistično neznačilna (glej Tab. 4, na str. 6 v Prilogah).

cene aproksimiramo s cenami na drobno za blago, nemenjalne cene pa s cenami na drobno za storitve. Plače v menjalnem sektorju sem aproksimirala s plačami v industriji, plače v nemenjalnem sektorju pa s plačami v sektorju storitev.¹⁴

Ocenjujem dve funkciji, in sicer povezavo med rastjo plač in rastjo cen v menjalnem sektorju:

$$\log MICDBL_t = a + b \log MIWNOMIND_t$$

in funkcijsko povezavo med rastjo plač in rastjo cen v nemenjalnem sektorju:

$$\log MICDST_t = c + d \log MIWNOMST_t .$$

MICDBL – verižni indeks cen na drobno za blago

MICDST – verižni indeks cen na drobno za storitve

MIWNOMIND – verižni indeks povprečne bruto plače na zaposlenega v industriji

MIWNOMST – verižni indeks povprečne bruto plače na zaposlenega v sektorju storitev

Tabela 7: Rezultati analize vpliva rasti plač na rast cen v menjalnem in nemenjalnem sektorju

	Menjalni sektor	Nemenjalni sektor
konstanta	4.49314 t: 24.4137 P: 0.000	4.45574 t: 30.2314 P: 0.000
log MIWNOM	0.0263499 t: 0.661340 P: 0.511	0.0354121 t: 1.10994 P: 0.272
	R ² =0,0075 R ² _{pop} =- 0,0096 s _e =0,00699	R ² =0,0208 R ² _{pop} =0,0039 s _e =0,00973

Analiza na vzorčnih podatkih za obdobje 1993 – 2001 pokaže, da je bil v nemenjalnem sektorju vpliv plač na rast cen močnejši in manj statistično neznačilen kot vpliv rasti plač na rast cen v menjalnem sektorju, kar kaže v prid ugotovitvam, ki sem jih navajala v predhodnih poglavjih. Podobno kot na ravni celotne Slovenije, tudi pri sektorski obravnavi ob uporabi mesečnih podatkov dobimo šibko statistično neznačilno povezavo. Plače se v obdobju enega meseca ne prilagajajo.

Če regresijo izvedemo še z letnimi podatki, ugotovimo, da statistično značilna pozitivna povezava med rastjo plač in rastjo cen obstaja v obeh sektorjih, s tem da je v nemenjalnem sektorju ta povezava precej močnejša in tudi statistično bolj značilna.

Ocenjena funkcija za menjalni sektor je naslednja:

¹⁴ Do leta 1997 je bila delitev zaradi institucionalnih razlogov na sektor gospodarstva in na sektor negospodarstva, od leta 1997 pa na sektor kmetijstva, industrije in storitev.

$$\log LICDBL_t = 1,5784 + 0,6594 \log LIWNOMIND_t$$

$$t : \quad (7,030) \quad (13,987)$$

$$P : \quad (0,000) \quad (0,000)$$

$$R^2 = 0,9655 \quad R_{pop}^2 = 0,9605 \quad s_e = 0,01259$$

LICDBL – verižni indeks cen na drobno za blago

LIWNOMIND – verižni indeks povprečne bruto plače na zaposlenega v industriji

Če so se plače v menjalnem sektorju v obdobju 1993 – 2001 v enem letu povečale za en odstotek, so se cene na drobno za blago povečale za okrog 0,6 odstotka. Regresijski koeficient je statistično značilen in determinacijski koeficient je zelo visok.¹⁵

$$\log LICDST_t = 0,4090 + 0,9145 \log LIWNOMST_t$$

$$t : \quad (1,473) \quad (15,680)$$

$$P : \quad (0,184) \quad (0,000)$$

$$R^2 = 0,9723 \quad R_{pop}^2 = 0,9684 \quad s_e = 0,01627$$

LICDST – verižni indeks cen na drobno za storitve

LIWNOMST – verižni indeks povprečne bruto plače na zaposlenega v sektorju storitev

V nemenjalnem sektorju pa je vpliv rasti plač na rast cen večji in bolj statistično značilen. Če so se v obravnavanem obdobju 1993 – 2001 v enem letu plače v sektorju storitev povečale za en odstotek, so se cene na drobno za storitve povečale kar za 0,9 odstotka:

Rezultati potrjujejo teoretične trditve, da v nemenjalnem sektorju domači dejavniki, predvsem plače, bistveno bolj vplivajo na rast cen kot plače v menjalnem sektorju. Vzrok temu je tudi v Sloveniji manjša prisotnost konkurence v sektorju storitev, predvsem v javnem sektorju, in zaradi tega možnost prenosa večjih stroškov zaradi povišanj plač v cene storitev. Plače v storitvenem sektorju prav tako prehitujejo rast plač v menjalnem sektorju, vendar pa to sproža pritiske na zahteve po višjih plačah tudi v tem sektorju.

6 SKLEP

V ekonomski teoriji najdemo več razlag o povezavi med plačami in cenami. V diplomski nalogi sem se osredotočila na vprašanje, kako rast plač lahko vpliva na inflacijo v Sloveniji. Pri nas se plače oblikujejo s kolektivnimi pogajanjmi med delodajalci in sindikati. So lepljive in se spreminjajo v roku časovnega obdobja, ki je navadno daljše od enega leta. So tudi navzdol rigidne, zaradi visoke moči sindikatov v Sloveniji, ki ne le, da držijo plače na določeni ravni, ampak se borijo tudi za povišanje plač, pri tem pa se navadno ne ozirajo na stanje na trgu dela

¹⁵ Lahko je prisotna avtokorelacija, vendar tega na tem mestu nisem preverjala.

oziroma na stopnjo brezposelnosti. Sprotno letno usklajevanje plač kaže na visoko odvisnost plač od rasti cen, kar indicira, da so v Sloveniji plače neodvisne od gibanj na trgu dela. Da ne moremo potrditi negativne odvisnosti med navedenima spremenljivkama, je pokazala tudi empirična analiza, narejena na mesečnih podatkih za obdobje 1993 - 2001.

Plače, ki se oblikujejo tako kot v Sloveniji, so pogosto pomemben dejavnik inflacije. Podjetja (predvsem v nemenjalnem sektorju in izrazito v javnem) v kolektivnih pogajanjih prevečkrat popustijo zahtevam sindikatov po povišanju plač, dodatne stroške, ki zaradi tega nastanejo pa prenesejo v cene svojih produktov in storitev. To jim omogoča nizka stopnja konkurence, predvsem zunanje, na njihovem trgu proizvodov in storitev. Posledica je, da realne plače delavcev ostanejo enake, se ne zvišajo, kar sproža ponovne zahteve po zvišanju nominalnih plač. Posledično pa sproži enake zahteve tudi v ostalih, nemenjalnih sektorjih in razvije se lahko inflacijska spirala plače – cene.

Večji del storitvenega sektorja v Sloveniji je še vedno dokaj monopoliziran in v njem so glavni izvori iniciranja rasti plač in nemenjalne inflacije. Za cene storitev konkurence ni mogoče vzpostaviti z zunanjetrgovinsko liberalizacijo, bolj relevanten je razvoj domačih razmer. Ta sektor odraža stopnjo nedovršene tranzicije, preobrazba domačega okolja pa je postopen in počasen proces. Preostala "evropeizacija" inflacije se dogaja le še tu, kjer so cenovno sidro domači stroški, predvsem plače, in je odločilno doseganje mednarodne primerljivosti v mehanizmih generiranja rasti plač. Očitna je tudi šibkost lastniške funkcije na trgu delovne sile, to je v postopkih formiranja rasti plač. S šibkostjo "kapitala" je povezano tudi mehko upravljanje državnega aparata in državnih panog, kjer so glavna žarišča rasti plač.

Pri ocenjevanju vpliva plač na rast cen z mesečnimi podatki se je sicer pokazal šibek vpliv, ki pa ni statistično značilen. Vzrok temu je način oblikovanja plač v Sloveniji, zaradi katerega se le-te ne spreminjajo v časovnem razdobju enega meseca. Povezavo med rastjo plač in rastjo cen pa so pokazali letni podatki, torej v okviru enega leta že lahko govorimo o odvisnosti med tema spremenljivkama. Vsekakor pa je potrebno upoštevati določene omejitve, kot so kratka serija podatkov, metodološke spremembe v obravnavanem obdobju, in dejstvo, da je Slovenija še vedno v procesu tranzicije. Kot statistično značilen pa se je pokazal pozitiven vpliv deviznega tečaja nemške marke in monetarnega agregata M3 na rast cen.

Običajne razprave o inflaciji v Sloveniji poudarjajo predvsem, da je ta precej višja kot v državah članicah Evropske monetarne unije, dostikrat pa tudi višja kot inflacija v državah kandidatkah za vstop v Evropsko unijo. To pomeni, da v nedogled ni mogoče povečevati nominalnih plač in dobičkov ter hkrati zniževati inflacije. Obratno, le inflacija jih lahko zniža na realno raven, ki je za gospodarstvo še znosna. Problem plač pa je izredno kompleksen. Dejstvo namreč je, da je treba reformirati trg dela in omogočiti bolj fleksibilno oblikovanje plač. To bo do neke mere verjetno rešil nov Zakon o delovnih razmerjih, ki naj bi začel veljati januarja drugo leto. Prav tako tečejo pogajanja med socialnimi partnerji za sestavo novega Socialnega sporazuma.

LITERATURA

1. Akerlof A. George, Dickens T. William, Perry L. George: Near-Rational Wage and Price-Setting and the Long-Run Phillips Curve. *Brookings Papers on Economic Activity*. Washington d.c., 1(2000), str. 1 – 60.
2. Ashworth Paul, Čufer Uroš, Holland Dawn: Modelling the Wage Price System in Transition Economies. Ljubljana: Banka Slovenije, 2001. 18 str.
3. Blanchard Olivier Jean, Katz Lawrence: Wage Dynamics – Reconciling Theory and Evidence. Massachusetts Institute of Technology – Department of Economics. [URL: <http://econ-www.mit.edu/faculty/blanchar/files/files/wage.pdf>], 18.3.2002.
4. Blanchard Olivier: The Wage Equation. Massachusetts Institute of Technology – Department of Economics. [URL: http://econ-www.mit.edu/faculty/blanchar/files/The_Wage_Equation.pdf], april 1998.
5. Blejec Marijan: Uvod v statistiko. Ponatis 11. izdaje. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 342 str.
6. Bole Velimir: Disinflation and labour market distortions: Lessons from Slovenia; EIPF Working Paper. Ljubljana: Ekonomski inštitut pravne fakultete, 2001. 35 str.
7. Brauer David A.: Do Rising Labour Costs Trigger Higher Inflation? *Current Issues in Economics and Finance*. New York: Federal Reserve Bank of New York, 3 (1997). str. 1 – 6.
8. Cimperman Feliks, et al.: Kvartalni model slovenskega gospodarstva. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 1996. 164 str.
9. Čufer Uroš: Analiza strukture inflacije. *Prikazi in analize Banke Slovenije*, Ljubljana, 1997, 3, str. 13 – 29.
10. Delakorda Aleš, Kastelec Strojjan Andreja: Raven in dinamika plač ter njihov vpliv na konkurenčnost. *Prikazi in analize Banke Slovenije*, Ljubljana, 2001, 2, str. 5 – 31.
11. Dolenc Danilo: Delovne migracije v Sloveniji, 31.12.1999. Rezultati raziskovanj. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2000. 89 str.
12. Domadenik Irena: Plače in stroški dela 2000 - 2001; Rezultati projektov SKEP. Projekt stroški dela. Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije, 2001. 22 str.
13. Domadenik Irena: Stroški dela v Sloveniji in v Evropski uniji, 1998 – 1999; Rezultati projektov SKEP. Projekt stroški dela. Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije, 1999. 21 str.
14. Douven Rudy: Wage setting in Europe. *CPB Report*, 1999, 1, str. 22 – 28.
15. Drenovec Franček: Indeks cen življenjskih potrebščin (CPI); Pregled inflacije 1995 – 1998. *Prikazi in analize Banke Slovenije*, Ljubljana:, 1998, september, str. 10 –34.
16. Drenovec Franček: Kako se bo zniževala inflacija. *Prikazi in analize Banke Slovenije*, Ljubljana, 2001, 2, str. 63 – 75.
17. Festić Mejra: Plače kot dejavnik inflacije v Sloveniji. *Naše gospodarstvo*, Maribor, 47 (2001), 3/4, str. 223 – 235.

18. Gordon J. Robert: The Role of Wages in the Inflation Process. *The American Economic Review*. Papers and Proceedings of the One-Hundredth Annual Meeting of the American Economic Association. Chicago, Illinois, 1988, str. 276 – 283.
19. Hardwick Philip, Khan Bahadur, Langmead John: *An Introduction to Modern Economics*. 3. izd. New York : Longman Inc., 1990. 553 str.
20. Hess Gregory D., Schweitzer Mark E.: Does Wage Inflation Cause Price Inflation? *Policy Discussion Papers*, Federal Reserve Bank of Cleveland, 1(2000), 10, str. 1 – 14.
21. Koning Pierre: The NAIRU in a nutshell. *CPB Report*, 1(1999), str. 20 –22.
22. Mehra P. Yash: Wage Growth and the Inflation Process: An Empirical Note. *The American Economic Review*, 81(1991), 4, str. 931 – 937.
23. Mehra Yash: Wage-Price Dynamics: Are They Consistent with Cost Push? *Economic Quarterly*, Richmond, 86 (2000), 3, str. 27 – 43.
24. Mencinger Jože: Nemoč denarne in irelevantnost fiskalne protiinflacijske politike? *Gospodarska gibanja*, Maribor, 2001, 333. str. 24 – 30.
25. Pfajfar Lovrenc: *Ekonometrija*. I.del. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1998. 118 str.
26. Prešern Nina: Poslovna pričakovanja podjetij - december 2001; Rezultati projektov SKEP. Projekt poslovna pričakovanja. Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije, 2002. 20 str.
27. Ross Kevin: Post Stabilization Inflation Dynamics in Slovenia. *IMF Working Paper*, 1998. 29 str.
28. Samuelson Paul A., Nordhaus William D.: *Economics*. 17th ed. New York : McGraw-Hill Inc., 2001. 784 str.
29. Savin Davor: Asimetričnost dejavnikov inflacije. : 6. letna konferenca Sekcije za ekonomsko politiko – Obrazi inflacije v Sloveniji. *Gospodarska zbornica Slovenije*, Zveza ekonomistov Slovenije, 30. november 2001. 7 str.
30. Senjur Marjan: *Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva*. Maribor: MER-MER Evrocenter, 2001. 423 str.
31. Strmšnik Igor et al.: *Analiza gospodarskih gibanj s ciljno projekcijo razvoja do leta 2003*. Jesensko poročilo. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj, 1999. 129 str.
32. Trehan Bharat, Bridgman Benjamin: What Do Wages Tell Us About Future Inflation? *Weekly Letter*, Federal Reserve Bank of San Francisco, 1996, 6, 3 str.

VIRI

1. Aneks h kolektivni pogodbi za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 18/91, 34/93, 3/98, 39/99, 99/01).
2. Aneks h politiki plač za obdobje 1999 – 2001 (Uradni list RS, št. 33/01).
3. Bilten Banke Slovenije. Ljubljana: Banka Slovenije, mesečne številke, letniki 1992 – 2001.
4. Collins Cobuild English Dictionary. London : HarperCollins Publishers Ltd., 1995. 645 str.

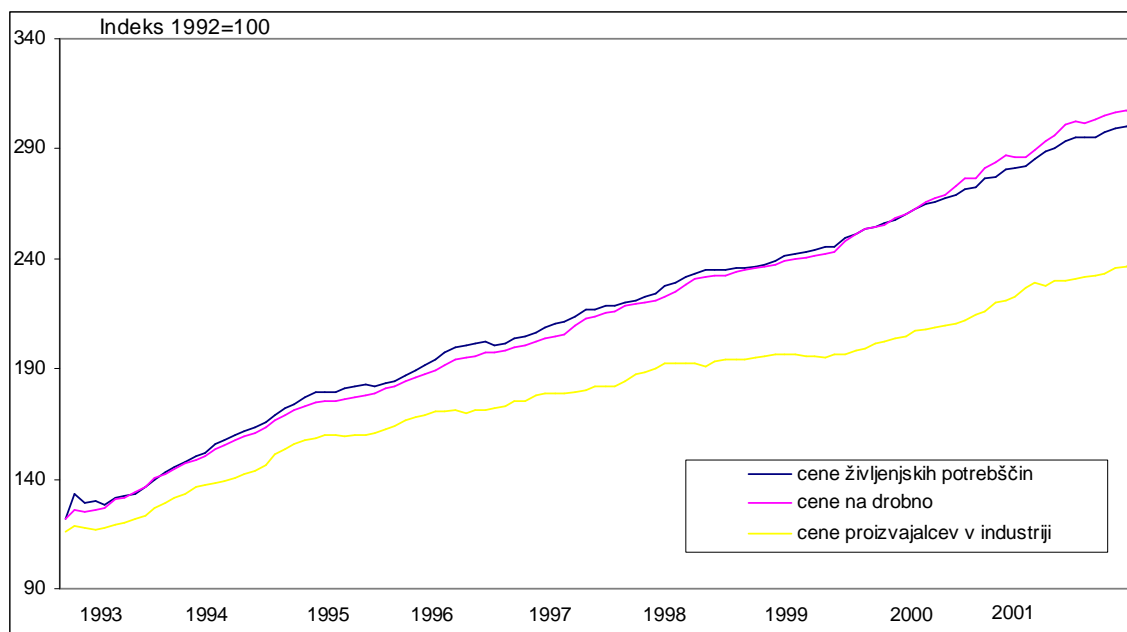
5. Dogovor o načinu usklajevanja plač v javnem sektorju v letu 2001 (Uradni list RS, št. 122/00).
6. Finančni kazalniki Gospodarske zbornice Slovenije 1999. [URL: <http://www.intra-gzs>]
7. Finančni kazalniki Gospodarske zbornice Slovenije 2000. [URL: <http://www.intra-gzs>]
8. Informacija o poslovanju gospodarskih družb Republike Slovenije v letu 2001. Ljubljana: Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2002. 32 str.
9. Jesensko poročilo 2001. Ljubljana : Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2002. 175 str.
10. Pomladansko poročilo 1999. Ljubljana : Urad za makroekonomske analize in razvoj, 1999. 124 str.
11. Pomladansko poročilo 2000. Ljubljana : Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2000. 215 str.
12. Statistične informacije št. 4: Cene. Ljubljana: Statistični urad RS, letniki 1992-2001.
13. Statistične informacije št. 7: Trg dela. Ljubljana: Statistični urad RS, letniki 1992-2001.
14. Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana: Statistični urad RS, 2001. 662 str.
15. Zakon o določitvi minimalne plače in o načinu usklajevanja plač (Uradni list RS, št. 40/97).
16. Zakon o minimalni plači, načinu usklajevanja plač in regresu za letni dopust v obdobju 1999 – 2001 (Uradni list RS št. 3/99, 39/99).

Slovarček slovenskih prevodov tujih izrazov:

- labour force – delovna sila
- frictions – trenja
- price-setters – podjetja, ki določajo cene
- price-takers – podjetja, ki cene povzemajo
- catching up process – proces dohitevanja
- trade off – izmenjava
- wage offer curve – krivulja ponujene plače
- wage setting equation – enačba postavljanja plač
- non-accelerating inflation rate of unemployment NAIRU – neinflatorna, naravna stopnja brezposelnosti
- sticky wage – lepljive, rigidne plače
- mark up – pribitek
- demand-pull inflation – dohodkovna inflacija ali inflacija povpraševanja
- cost-push inflation – stroškovna inflacija

PRILOGE

Slika 1: Gibanje cen v Sloveniji v obdobju 1993 – 2001, indeksi 1992=100

Vir: Bilten Banke Slovenije, 1992 – 2001

Izpeljava 1: Ocenjevana enačba Phillipsove krivulje

$$\begin{aligned}\log W_t - \log W_{t-1} &= a_w + (\log P_t^e - \log P_{t-1}) - \beta u_t + \epsilon_t \\ (\log W_t - \log P_t^e) - (\log W_{t-1} - \log P_{t-1}) &= a_w - \beta u_t + \epsilon_t \\ \log WREAL_t - \log WREAL_{t-1} &= a_w - \beta u_t + \epsilon_t \\ \log \frac{WREAL_t}{WREAL_{t-1}} &= a_w - \beta u_t + \epsilon_t\end{aligned}$$

oziroma ocenjevana ekonometrična enačna se glasi:

$$\log MIWREAL_t = a_w - bUREG_t$$

Izpeljava 2: Ocenjevane enačba rasti cen v odvisnosti od plač

$$\begin{aligned}\Delta \log P_t &= a_p + \beta \Delta \log W_t + \epsilon_{pt} \\ \log P_t - \log P_{t-1} &= a_p + \beta (\log W_t - \log W_{t-1}) + \epsilon_{pt} \\ \log \frac{P_t}{P_{t-1}} &= a_p + \beta \log \frac{W_t}{W_{t-1}} + \epsilon_{pt}\end{aligned}$$

oziroma ocenjena ekonometrična enačna se glasi:

$$\log MICD_t = a + b \log MIWNOM_t$$

Tabela 1: Povprečne mesečne stopnje rasti makroagregatov, 1992 – 2001, v %

	Cene na drobno	Tečaj DEM	Plače	Denarni agregat M3
1992	7,66	4,44	9,09	7,25
1993	1,64	1,89	1,73	4,22
1994	1,46	0,55	2,00	3,49
1995	0,69	0,62	0,96	2,23
1996	0,74	0,29	1,37	1,62
1997	0,79	0,31	0,73	1,80
1998	0,60	0,17	0,69	1,59
1999	0,69	0,38	0,92	1,18
2000	0,92	0,58	0,99	1,41
2001¹⁶	0,69	0,44	0,63	1,62
Povprečje	0,91	0,58	1,11	2,13

Vir: Mencinger, 2001, str. 25

Tabela 2: Spremenljivke, uporabljene v regresiji, 1993 – 2001, mesečni verižni indeksi

	Registrirana stopnja brezposelnosti	Verižni indeks realne rasti plač	Verižni indeks nominalne rasti plač	Verižni indeks cen življenjskih potrebščin	Verižni indeks cen na drobno	Verižni indeks M3	Verižni indeks deviznega tečaja DEM
	UREG	MIWREAL	MIWNOM	MICZP	MICD	MIM3	MIDT
1993 J	13,50	105,00	99,1	103,8	103,7	106,3	100,98
F	13,40	106,42	108,9	101,8	101,6	104,0	101,31
M	13,50	95,40	97,0	101,6	101,4	104,3	104,15
A	14,10	98,98	100,5	100,8	101,0	104,8	103,94
M	14,00	97,57	99,2	102,0	101,4	103,6	102,95
J	14,40	101,92	102,3	100,6	101,5	103,7	100,48
J	14,90	102,37	103,5	100,8	100,8	104,4	99,86
A	15,00	100,26	101,4	100,7	101,7	105,1	100,84
S	15,10	100,92	103,4	102,1	101,7	103,2	102,33
O	15,40	98,76	102,5	102,6	102,9	103,7	102,41
N	15,30	102,30	104,8	102,3	101,6	103,4	102,52
D	15,50	103,78	105,6	101,8	101,5	104,0	101,33
1994 J	15,30	94,13	95,8	101,9	101,5	105,4	100,98
F	15,20	102,62	104,1	101,3	101,3	103,4	100,79
M	14,70	100,65	102,2	101,5	101,1	103,5	100,75
A	14,50	98,29	100,7	102,4	102,1	103,2	100,61
M	14,20	100,81	101,8	101,1	101,0	103,6	100,19
J	14,00	99,28	100,9	101,5	101,6	104,0	100,19

¹⁶ vsi podatki niso za enako število mesecev

	Registrirana stopnja brezposelnosti	Verižni indeks realne rasti plač	Verižni indeks nominalne rasti plač	Verižni indeks cen življenjskih potrebščin	Verižni indeks cen na drobno	Verižni indeks M3	Verižni indeks deviznega tečaja DEM
J	14,30	100,09	101,4	101,4	101,1	103,3	99,96
A	14,30	101,54	102,5	100,8	101,1	102,8	100,39
S	14,30	101,73	103,5	101,7	101,5	101,8	100,46
O	14,40	102,65	104,3	101,7	102,0	102,4	100,74
N	14,20	99,57	101,6	101,9	101,5	102,9	100,57
D	14,20	101,59	102,4	100,9	101,1	105,6	100,64
1995 J	14,10	97,87	99,8	102,0	101,1	102,9	100,15
F	13,90	98,45	99,7	101,2	100,9	102,0	99,54
M	13,80	102,25	102,7	100,4	100,5	102,8	99,81
A	13,70	99,21	99,1	99,8	99,9	103,1	99,79
M	13,40	101,55	102,6	101,1	100,5	102,4	100,04
J	13,40	98,85	99,3	100,5	100,8	102,6	100,17
J	13,80	100,41	100,5	100,1	100,3	101,8	100,04
A	13,80	101,87	101,6	99,7	100,5	102,2	100,84
S	14,20	98,30	99,3	101,0	101,3	101,7	102,50
O	14,40	102,22	102,7	100,5	100,6	102,6	101,93
N	14,40	102,00	103,5	101,4	101,3	102,7	101,49
D	14,50	99,80	100,7	101,0	100,6	101,6	102,04
1996 J	14,40	98,32	99,7	101,4	101,0	102,8	101,15
F	14,20	98,99	100,2	101,2	100,9	101,6	100,74
M	13,90	98,70	100,2	101,6	101,3	101,6	100,04
A	13,80	102,88	104,4	101,4	101,2	102,0	99,40
M	13,70	101,36	101,9	100,6	100,7	102,1	99,89
J	13,30	99,13	99,3	100,2	100,5	101,9	99,39
J	13,30	103,50	103,8	100,3	100,5	99,7	99,55
A	13,60	100,15	99,6	99,4	100,1	101,0	100,19
S	13,80	100,08	100,5	100,4	100,5	100,7	101,10
O	14,00	101,84	102,8	100,9	100,8	101,7	101,00
N	14,10	101,43	101,9	100,5	100,4	101,4	99,93
D	14,40	101,11	101,9	100,8	100,7	101,4	99,80
1997 J	14,60	97,14	98,4	101,3	101,1	102,0	100,27
F	14,50	98,03	98,7	100,7	100,4	100,8	100,19
M	14,40	100,77	101,3	100,5	100,3	101,8	100,02
A	14,30	100,92	102,1	101,2	102,0	102,1	99,77
M	14,10	99,62	101,2	101,6	101,3	101,3	99,67
J	14,10	100,30	100,3	100,0	100,4	101,7	99,84
J	14,40	100,15	100,8	100,6	101,0	101,5	101,71
A	14,40	99,02	99,2	100,2	100,3	102,4	101,16
S	14,40	100,69	101,3	100,6	100,9	102,0	100,98
O	14,50	101,44	101,9	100,5	100,5	101,8	100,38

	Registrirana stopnja brezposelnosti	Verižni indeks realne rasti plač	Verižni indeks nominalne rasti plač	Verižni indeks cen življenjskih potrebščin	Verižni indeks cen na drobno	Verižni indeks M3	Verižni indeks deviznega tečaja DEM
N	14,50	99,93	100,7	100,8	100,6	101,7	99,93
D	14,80	105,17	105,7	100,6	100,3	102,5	99,91
1998 J	15,00	95,65	97,0	101,4	100,8	102,6	100,07
F	14,90	99,03	99,9	100,9	100,9	100,8	100,12
M	14,70	99,77	100,6	100,8	101,4	101,7	99,15
A	14,40	100,00	100,9	100,9	101,3	101,6	99,71
M	14,30	99,47	100,3	100,9	100,5	101,4	100,02
J	14,10	101,52	101,6	100,0	100,3	101,7	100,62
J	14,20	100,22	100,2	100,0	100,1	102,1	100,40
A	14,20	98,88	99,0	100,1	100,5	101,3	99,93
S	14,30	100,60	100,7	100,1	100,3	101,3	100,27
O	14,60	100,30	100,6	100,3	100,3	101,0	100,77
N	14,50	103,14	103,5	100,4	100,4	101,5	100,95
D	14,60	104,06	104,8	100,7	100,7	102,1	100,22
1999 J	14,50	95,27	96,2	101,0	100,4	101,7	100,17
F	14,30	98,90	99,3	100,4	100,4	101,2	100,71
M	14,10	102,14	102,5	100,3	100,3	101,1	100,13
A	14,00	99,64	100,0	100,4	100,3	100,6	100,81
M	13,70	99,42	100,1	100,6	100,6	100,3	101,06
J	13,40	101,75	101,7	100,0	100,3	101,6	100,62
J	13,40	97,99	99,6	101,7	101,9	101,7	100,79
A	13,30	100,37	101,2	100,9	101,4	101,0	99,99
S	13,10	100,00	100,8	100,8	100,9	103,0	99,74
O	13,00	99,85	100,4	100,5	100,5	100,9	100,16
N	13,00	104,09	104,6	100,5	100,4	101,1	100,16
D	13,00	105,96	106,8	100,8	101,2	101,3	100,44
2000 J	13,30	90,73	91,5	100,8	100,5	100,4	100,91
F	13,00	99,71	100,6	100,9	100,9	100,9	100,74
M	12,60	101,10	102,0	100,9	101,3	101,4	100,86
A	12,40	98,84	99,4	100,6	100,8	101,1	100,42
M	12,00	102,71	103,2	100,5	100,5	101,7	100,47
J	11,80	99,29	99,9	100,6	101,4	100,9	100,79
J	11,90	100,57	101,4	100,9	101,2	101,9	100,65
A	11,70	101,36	101,7	100,3	100,1	101,3	100,31
S	11,70	98,03	99,4	101,4	101,9	101,5	100,38
O	11,90	101,65	102,2	100,6	100,7	101,4	100,39
N	11,90	107,00	108,2	101,1	101,3	101,2	100,57
D	12,00	99,93	100,1	100,1	99,5	102,0	100,59
2001 J	12,20	96,89	97,3	100,4	100,0	100,7	100,62
F	12,00	97,54	98,6	101,1	101,3	101,5	100,59

	Registrirana stopnja brezposelnosti	Verižni indeks realne rasti plač	Verižni indeks nominalne rasti plač	Verižni indeks cen življenjskih potrebščin	Verižni indeks cen na drobno	Verižni indeks M3	Verižni indeks deviznega tečaja DEM
M	11,80	100,00	101,1	101,1	101,2	102,1	100,41
A	11,70	99,44	100,1	100,7	100,9	102,1	100,24
M	11,40	100,56	101,8	101,1	101,6	102,0	100,35
J	11,10	99,09	99,4	100,4	100,6	101,3	100,37
J	11,30	100,14	100,4	100,2	99,9	101,8	100,39
A	11,10	103,03	103,0	100,0	100,4	101,7	100,38
S	11,30	98,15	98,9	100,9	100,7	101,4	100,17
O	11,50	101,88	102,4	100,5	100,4	101,8	100,22
N	11,60	106,64	107,1	100,4	100,4	102,6	100,33
D	11,80	99,69	99,7	100,1	99,5	105,2	100,26

Vir: Statistične informacije SURS, št. 4 in 7 - različni letniki; Bilten Banke Slovenije - različni letniki, lastni preračuni

Tabela 3: Spremenljivke, uporabljene v regresiji z letnimi podatki, 1993 – 2001, indeksi povprečnih letnih stopenj rasti

	Indeks nominalne rasti plač			Indeks cen na drobno			Indeks M3	Indeks deviznega tečaja DEM
	LIWNOM	LIWNOMIND	LIWNOMS	LICD	LICDB	LICDS	LIM3	LIDT
1993	147,8	145,9	149,0	132,3	129,6	145,4	164,4	131,3
1994	125,4	126,8	120,1	119,8	118,8	124,3	150,8	116,0
1995	118,4	117,5	119,6	112,6	111,2	117,9	132,2	104,1
1996	115,3	114,0	115,5	109,7	108,2	115,6	119,4	108,8
1997	111,7	111,7	111,1	109,1	109,1	110,8	123,8	102,4
1998	109,6	110,8	108,6	108,6	108,1	110,3	120,9	102,5
1999	109,6	109,4	109,3	106,6	106,1	108,4	115,2	104,9
2000	110,6	111,1	110,1	110,9	110,8	111,1	108,0	105,9
2001	111,9	110,6	112,5	109,4	108,3	113,5	122,3	105,9

Vir: Statistične informacije SURS, št. 4 in 7 - različni letniki; Bilten Banke Slovenije - različni letniki, lastni preračuni

Tabela 4: Ocena (regresije) vpliva značilnih dejavnikov na rast cen na drobno (LICD), 1993 – 2001, indeksi povprečnih letnih stopenj rasti

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
log konstanta	1,33459	3,95906	0,011
log LIWNOM	0,511382	1,77504	0,136
log LIDT	0,172211	0,68978	0,521
log LIM3	0,030642	0,27788	0,792

Število opazovanih podatkov	=	9
Standardna napaka ocene regresije	=	0,0149907
Vsota kvadratov odklonov	=	0,011236
R^2	=	0,9695
R^2 (popravljeni)	=	0,9511
Schwarzov kriterij	=	23,2831
Durbin–Watson	=	2,78999
F (1,106)	=	52,8908 (0,000)

LICD – indeks povprečnih letnih stopenj rasti cen na drobno

LIWNOM – indeks letnih povprečnih stopenj rasti bruto plače na zaposlenega

LIDT – indeks povprečnih letnih stopenj rasti deviznega tečaja nemške marke

LIM3 – indeks povprečnih letnih stopenj rasti denarnega agregata M3

Tabela 5: Ocena regresijske funkcije vpliva značilnih dejavnikov na rast cen na drobno v menjalnem sektorju, 1993 – 1997, mesečni verižni indeksi

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
log konstanta	3,13250	7,29985	0,000
log MIWNOMIND	0,02133	0,60736	0,546
log MIDT	0,02958	0,35462	0,724
log MIM3	0,26932	3,87298	0,000

Število opazovanih podatkov	=	60
Standardna napaka ocene regresije	=	0,00616
R ²	=	0,2562
R ² (popravljeni)	=	0,2163

MICDB – indeks povprečnih mesečnih stopenj rasti cen na drobno za blago
 MIWNOMIND – indeks mesečnih stopenj rasti bruto plače na zaposlenega v industriji
 MIDT – indeks mesečnih stopenj rasti deviznega tečaja nemške marke
 MIM3 – indeks mesečnih stopenj rasti denarnega agregata M3

Tabela 6: Ocena regresijske funkcije vpliva značilnih dejavnikov na rast cen na drobno v nemenjalnem sektorju, 1993 – 1997, mesečni verižni indeksi

Spremenljivka	Koeficient	t–statistika	Stopnja značilnosti
log konstanta	1,29658	2,43565	0,018
log MIWNOMST	0,05661	2,22300	0,030
log MIDT	0,37558	3,57640	0,001
log MIM3	0,286932	3,32135	0,002

Število opazovanih podatkov	=	60
Standardna napaka ocene regresije	=	0,00766
R ²	=	0,4143
R ² (popravljeni)	=	0,3830

MICDST – indeks povprečnih mesečnih stopenj rasti cen na drobno za storitve
 MIWNOMST – indeks mesečnih stopenj rasti bruto plače na zaposlenega v sektorju storitev
 MIDT – indeks mesečnih stopenj rasti deviznega tečaja nemške marke
 MIM3 – indeks mesečnih stopenj rasti denarnega agregata M3